

TRI JESENI

pjesme i sjećanja

ANA AHMATOVA

SADRŽAJ

UKRATKO O SEBI	1
VEČER	5
Dvije pjesme	6
Prvi povratak	7
Ljubav	8
U Carskom Selu	9
<i>Kršila pod tamnim velom ruke...</i>	10
<i>Spomen na sunce srce ne grije</i>	11
<i>Visoko nebom oblačić sivljaše</i>	12
<i>Odškrinuta vrata</i>	13
Varka	14
Za bijele noći	15
Vrt	16
BROJANICE	17
Zbunjenost	18
<i>Za tvoju ljubav ja ne molim</i>	19
Navečer	20

<i>Svi smo tu pijanci, bludnice</i>	21
<i>Posljednji susret bio nam je taj</i>	22
<i>Nećemo piti iz te iste čaše</i>	23
<i>Pravu nježnost pomiješati nećeš</i>	24
<i>Do predsoblja ispratih dragoga</i>	25
<i>Koliko molba u voljene</i>	26
<i>Svaki dan je po novom uzbuđen</i>	27
<i>Mili, ne gužvaj mi pismo svako</i>	28
<i>Ja se tebe sjetim tek katkada</i>	29
<i>Pjesniku u goste dođoh</i>	30
 BIJELO JATO	31
<i>Tvoj bijeli dom i tih vrt ostavljam</i>	32
<i>Osama</i>	33
<i>Pjesma o pjesmi</i>	34
<i>Slab mi je glas, al' volja moja nije</i>	35
<i>Umjesto mudrosti – iskustvo</i>	36
<i>Ja sam odbacila smješkanje</i>	37
<i>O, to je bio leden dan</i>	38
<i>Ovako moljah: "Stišaj strasti"</i>	39
<i>U ljudskoj je intimi ta zavjetna crta</i>	40

<i>Svježinu riječi, čuvstvo jasno</i>	41
9. prosinca 1913. godine	42
Rastanak	43
<i>Peti je period godišnji</i>	44
San	45
<i>Pred proljeće ima takvih dana</i>	46
<i>Žutilo večernjega svjetla</i>	47
<i>Dvadeset prvog. Noć. Ponedjeljak</i>	48
<i>Ne kao tajna i žali</i>	49
TRPUTAC	50
<i>Po čem je gori ovaj vijek od prošlih</i>	51
<i>Kao anđel kad uzmuti vodu</i>	52
<i>Sad više nitko neće slušat pjesan</i>	53
<i>Vrat s biser-niskom sjajnom</i>	54
<i>Kad bi mi se ti rjeđe snio</i>	55
<i>Čuh glas. Zvao me utješan</i>	56
ANNO DOMINI	57
<i>Da suparnicu nemam, govori</i>	58
<i>Sve oteto je, razdano, prodano</i>	59

<i>O, živote bez sutradan</i>	60
<i>A Smolenska je danas slavljenica</i>	61
<i>Kao udova suzna jesen ječi</i>	62
<i>Nisi životom, ni Bogom obećani</i>	63
TRSKA	64
Natpis na knjizi <i>Trska</i>	65
Lotova žena	66
Muza	67
<i>Neviđena jesen izgradila kupolu visoku</i>	68
<i>Dobro je tu: škripa, šuštanje</i>	69
<i>Dok jedni gledaju u drage oči</i>	70
Pjesnik	71
Dante	73
Majakovski 1913. godine	74
Natpis na knjizi <i>Trputac</i>	75
Lenjingrad u ožujku 1941. godine	76
SEDMA KNJIGA	77
Tajne zanata	78
Puškin	84

<i>Postoji naš zanat presveti</i>	85
Učitelj	86
Londoncima	87
Luna u zenitu	88
Još jedan lirski umetak	92
<i>I slava kao labud plovila</i>	93
Tri jeseni	94
<i>Sve duše milih na zvijezdu visokom</i>	95
Druga obljetnica	96
Natpis na portretu	97
Cinque	98
Šipurak u cvatu	101
<i>Dok jedan ide pravim putom</i>	104
<i>Evo nje, plodonosne jeseni</i>	105
Uz neposlanu poemu	106
NEPAR	107
Primorski sonet	108
<i>Kao da slušam glas sve njemlji</i>	109
<i>Ne straši mene groznom sudbom</i>	110
Puškinovom gradu	111

Eho	112
Tri pjesme	113
Sjećanje na pjesnika	115
Komarovske skice	116
Posljednja ruža	117
<i>Iz Crnih pjesama</i>	118
U spomen V. S. Sreznevskoj	119
U Viborgu	120
<i>Ta zemlja, premda nije rođena</i>	121
Sjeverne elegije	122
Posveta iz <i>Poeme bez junaka</i>	126
Prvi dio prvog poglavlja	127
 PJESME IZVAN KNJIGA	 128
<i>U večernjim satima za stolom</i>	129
Venecija	130
U spomen M. Bulgakovu	131
<i>Miriše divlji med – slobodom</i>	132
<i>Kakva god da sam</i>	133
<i>Zaboravit me?</i>	134
Natpis na knjizi	135

<i>Ako bi sve što su duševnu pomoć</i>	136
<i>Sve u Moskvi prožeto pjesmama</i>	137
<i>Nije mudro što neveselim tonom</i>	138
Izlazak knjige	139
<i>Neka mi čak nema leta</i>	140
<i>Kad god ja dozivam po navici</i>	141
<i>Ne ponavljaj</i>	142
<i>Pohvala ta mi ne pripada</i>	143
<i>Zar nisam ja na križu bila</i>	144
<i>I ugleda luna lukava</i>	145
<i>Vrag me ne izda</i>	146
Rekvijem	147
<i>Oka ne skidam s horizonta</i>	156
<i>Kod tebe je za sve to odgonetka</i>	157
<i>O, neponovljivih riječi ima</i>	158
Voronež	159
 SJEĆANJA	 160
Govor o Puškinu	161
Sve je njemu pripadalo	163
Uspomene o A. Bloku	165

Mandeljštam	169
Amedeo Modigliani	187
Fikret Cacan	
ANA AHMATOVA - SIMBOL KULTURNE RUSIJE	195
Bilješke	202
O autorici	203
Impresum	205

UKRATKO O SEBI

Rodila sam se 11./23. lipnja 1889. godine kod Odese (Bol'šoj Fontan). Otac mi je u to vrijeme bio umirovljeni mornarički inženjer-mehaničar. Kao jednogodišnje dijete dovezli su me na sjever – u Carsko Selo. Ondje sam živjela do šesnaeste godine.

Moje su prve uspomene – carskoselske: zelena, vlažna ljepota parkova, pašnjak, kamo me dovodila dadilja, hipodrom gdje je skakala mala šarena ždrebad, stari kolodvor i još ponešto, što je ušlo naposljetku u "Carskoselsku odu".

Svako sam ljeto provodila kod Sevastopola, na obali Strelecke buhte, i ondje sam se sprijateljila s morem. Naj snažniji je dojam tih godina – drevni Hersones, uz koji smo živjeli.

Čitati sam učila po slovnicima Lava Tolstoja. S pet godina sam, slušajući kako učiteljica podučava stariju djecu, također naučila govoriti francuski.

Prvu sam pjesmu napisala s jedanaest godina. Za mene stihovi nisu počeli od Puškina i Ljermontova nego od Deržavina ("Uz rođenje djeteta-purpurnosca") i Njekrasova ("Mraz, crveni nos"). Te je stvari moja mati znala napamet.

Pohađala sam Carskoselsku žensku gimnaziju. U početku loše, zatim znatno bolje, ali uvijek nerado.

Godine 1905. moji su se roditelji rastali i mama je s djecom otputovala na jug. Cijeli smo godinu proživjeli u Eupatoriji, gdje sam išla u pretposljednji razred gimnazije, tugovala za Carskim Selom i pisala velike količine bespomoćnih stihova. Odjeci revolucije 1905. godine teško su se probijali do odsječne od svijeta Eupatorije. Posljednji sam razred pohađala u Kijevu, u Funduklejevskoj gimnaziji, koju sam i završila 1907. godine.

Upisala sam se na pravni fakultet Višeg ženskog veleučilišta u Kijevu. Kada je trebalo učiti povijest prava i latinski, ja sam bila zadovoljna; kada su bili na redu čisto pravni predmeti, ohladnjela sam se za studij.

Godine 1910. (25. travnja, po starom kalendaru) udala sam se za N. S. Gumiljova i na mjesec dana smo otputovali u Pariz.

Prokop novih bulevara po živom tijelu Pariza (koju je opisao Zola) još nije bio posve završen (Boulevard Raspail). Verner, Edisonov prijatelj, pokazao mi je u Taverne de Panthéon dva stola i rekao: "A to su vaši socijaldemokrati – ovdje boljševici, a ondje menjševici". Žene su s promjenljivim uspjehom pokušavale nositi čas hlače (jupes-culottes), čas su skoro zamotavale noge u pelene (jupes entravées). Stihovi su bili uglavnom zapušteni, i kupovali su ih samo zbog vinjeta više ili manje poznatih umjetnika. Ja sam već tada shvaćala da je pariško slikarstvo pojelo francusku poeziju.

Doselivši se u Peterburg, studirala sam na Visokom povijesno-književnom učilištu Rajeve. U to sam vrijeme već pisala stihove koji će ući u moju prvu knjigu.

Kada su mi pokazali korekturu "Škrinje od čempresovine" Innokentija Annenskog, bila sam zadivljena i čitala sam je, zaboravivši sve na svijetu.

Godine 1910. javno su označili krizu simbolizma i novi pjesnici više nisu težili tome pravcu. Jedni su otišli u futurizam, drugi u – akmeizam. Skupa s mojim drugovima iz Prvoga Ceha pjesnika – Mandeljštamom, Zenkevičem i Narbutom – postala sam akmeistkinjom.

Godine 1912. izašla je moja prva zbirka pjesama "Večer". Tiskano je samo tristo primjeraka. Kritika mu je bila blagonaklona.

Prvoga listopada 1912. rodila sam svoga jedinca Lava.

U ožujku 1914. izašla mi je druga knjiga "Brojanice". Dosuđeno joj je samo šest tjedana života. Početkom svibnja peterburška je sezona počela zamirati, svi su se pomalo razilazili. Ovog puta rastanak s Peterburgom se pokazao vječnim. Nismo se vratili u Peterburg, nego u Petrograd, iz XIX. stoljeća smo upali ravno u XX, sve je postalo drukčije počevši od oblika grada. Činilo se da knjižica ljubavne lirike jednog početnika ima potonuti u svjetskim događajima. Vrijeme se rasporedilo drukčije.

Svako sam ljeto provodila u bivšoj Tverskoj guberniji, petnaestak vrsta od Bežecka. To nije slikovito mjesto: brežuljkasta polja izorana na jednake kvadrate, mlinovi, močvare, osušene baruštine, kapijice, žita, žita... Ondje sam napisala puno stihova "Brojanica" i "Bijelog jata". "Bijelo jato" je izašlo u rujnu 1917. godine.

Prema toj su knjizi nepravedni i čitatelji i kritika. Zbog nečega se drži da je imala manje uspjeha nego "Brojanice". Ta se zbirka pojavila u još gorim okolnostima. Promet je zamirao – knjigu je bilo nemoguće poslati u Moskvu, posve je rasprodana u Peterburgu. Časopisi su se

gasili, novine također. Zato, za razliku od "Brojanica", "Bijelo jato" nije imalo bučni tisak na svojoj strani. Glad i rasulo su se povećavali svakog dana. Začudo, te se okolnosti danas ne priznaju.

Poslije Oktobarske revolucije radila sam u knjižnici Agronomskog zavoda. U 1921. izašla mi je zbirka "Trputac", a dogodio 1922. knjiga "Anno Domini".

Otprilike sredinom dvadesetih godina počela sam se usrdno i s velikim zanimanjem baviti arhitekturom staroga Peterburga i proučavanjem Puškinova života i djela. Kao rezultat mojih puškinoloških studija nastala su tri moja rada - o "Zlatnom pjetliću", o "Adolfu" Benjamina Constanta i o "Kamenom gostu". Svi su svojedobno i tiskani.

Radovi "Aleksandrina", "Puškin i Nevsko primorje", "Puškin u 1928. godini", kojima se bavim skoro dvadeset posljednjih godina, ući će, očito, u knjigu "Puškinova pogibija"...

Domovinski rat 1941. zatekao me u Lenjingradu. Krajem rujna, već u vrijeme blokade, odletjela sam zrakoplovom, u Moskvu.

Do svibnja 1944. živjela sam u Taškentu, žudno čekala vijesti o Lenjingradu, o bojišnici. Kao i drugi pjesnici, često sam nastupala u bolnicama, čitala pjesme ranjenim vojnicima. U Taškentu sam prvi put spoznala što je to vreli žar, sjena drveća i zvuk vode. A još sam shvatila što je to ljudska dobrota: u Taškentu sam puno i teško bolovala.

U svibnju 1944. godine doletjela sam u jesensku Moskvu, već punu radosnih nada i čekanja score pobjede. U lipnju sam se vratila u Lenjingrad.

Strašna sablast, koja se pričinjala mojim gradom, tako me ošamutila da sam taj susret opisala u prozi. Tada su nastali ogledi "Tri jorgovana", i "U gostima kod smrti" - i to o čitanju stihova na bojišnici u Teriokama. Proza mi se uvijek činila tajnom i napašću. Ja sam od samoga početka znala sve o stihovima, a ništa nisam znala o prozi. Prvi moj ogled su listom hvalili, ali ja, naravno, nisam vjerovala. Pozvala sam Zoščenka. On je zapovjedio nešto izbaciti i rekao da je s ostalim suglasan. Ja sam bila zadovoljna...

Odavno su me zanimala pitanja umjetničkog prevođenja. U poraću sam puno prevodila. Prevodim i danas.

Godine 1962. završila sam "Poemu bez junaka", koju sam pisala 22 godine.

Prošle zime, uoči Danteova jubileja, ponovno sam čula zvukove talijanskoga govora -

boravila sam u Rimu i na Siciliji. U proljeće 1965. godine putovala sam u Shakespeareovu domovinu, vidjela britansko nebo i Atlantik, našla stare prijatelje i upoznala se s novima, još jednom posjetila Pariz.

Nisam prekidala pisati stihove. Za mene je u njima – moja veza s vremenom, s novim životom moga naroda. Kada sam ih pisala, živjela sam onim ritmovima, koji su zvučali u herojskoj povijesti moje zemlje. Sretna sam da sam živjela u tim godinama i vidjela događaje kojima nije bilo ravnih.

1965.

VEČER

DVIJE PJESME

1.

Jastuk je već vreo
s obiju strana.
I druga svijeća evo
gasne, i krik vrana
sve je čujniji, jasan.

Evo dočekah zoru,
kasno misliti na san...
Zastor na bijelom prozoru
bijel je i nesnosan.
Zdravo!

2.

Isti glas, isti izgled,
ista kosa kao od lana.
Sve isto kao lani.
Kroz staklo zraka danja već
po bijelome zidu bježi....
Ljiljani mirisno svježi
i iskrena ti riječ.

1909.

PRVI POVRATAK

Teški je pokrov na zemlju navučen,
i svečano zvonici zvone dugo,
opet je duh uznemiren i smućen
Carskoga Sela malaksalom tugom.
Pet ljeta prođe. Muk, života nema,
kao da svanu već i svijeta konac,
kao za navijek iscrpljena tema
smiri se u smrtnome snu dvorac.

LJUBAV

1.

Čas zmijski svita u klupko,
čara na samom dnu srca,
čas cijele dane s gukom
na bijelom oknu - golubica.

Čas blista u inju sjajnom,
u snu zumbula se skova...
Odvodi sigurno, tajno
od radosti i od snova.

Umije slatko zaplakati
u molitvi tužne violine,
i strašno ju je opaziti
kad u tuđemu smiješku sine.

U CARSKOM SELU

2.

A mramorni mi se dvojnik
svalio ispod starog klena,
jezerskoj vodi dao je lik
i sluša šuštanja zelena.

I miju mu pljuskovi svijetli
okorjele njegove rane.
Pričekaj ti ledeni, bijeli,
dok i ja mramorna stanem.

3.

Tamni je dječak lutao alejom,
uz jezero on bješe tužan,
mi slušamo stoljeće cijelo
šum koraka mu jedva čujan.
Gusto i oštro igle borove
pokrivaju taj niski panj.
Njegov trokut ležашe ovdje,
i Parnija tom razderan.

* * *

Kršila pod tamnim velom ruke...

“Zašto si danas ublijedjela?”

- Zato što sam njemu gorke muke
sve do pijanstva nalijevala.

Zar ne pamtim? Pođe posrćući,

usta mu se grče sve mučnije...

Ja potrčah, priručja ne tičući,
i trčala sam za njim do kapije.

Gušeći se, vrisnula sam: “Šala
sve je. Odeš li, u smrt me goniš”.

Osmjehnu se spokojan i žalan
i reče mi: “S propuha se skloni”.

* * *

Spomen na sunce srce ne grije.
Požuti trava.
Vjetar pahuljice rane vije
jedvice, jedva.

U kanalima uskim više ne teče –
Mrzne se voda.
Ovdje se ništa dogoditi neće.
O, nikada!

Zračnu lepezu iva razlistala
u nebu praznom.
Možda je bolje što nisam postala
ni vašom ženom.

Spomen na sunce srce ne grije.
Što je to? Tama?
Možda!.. Za jednu noć prispije
zima.

* * *

Visoko nebom oblačić sivljaše
k'o rasprostrta koža vjeverice.
On reče: "Nije šteta što tijelo vaše
ožujak topi, krhka Snjeguljice!"

U čupavom su mufu prsti ledni.
Posta mi strašno, posta puno smutnje.
O, kako vratiti vas, hitri tjedni
njegove ljubavi zračne i minutne!

Ja neću osvetu, ni ogorčenje,
umrijet ću u zadnjem vihoru snježnu.
O njemu gatah pred Bogojavljenje,
a prijateljicom postadoh u siječnju.

* * *

Odškrinuta vrata,
sladak miris lipa...
A na stolu osta
rukavica, šiba.

Lampe krug se žuti.
Šumorenje čujem.
Kud te vuku puti?
Ja to ne razumijem...

Radosno i jasno
sutra bit će jutro.
Življenje prekrasno,
srce, budi mudro

Davno ne znaš za san.
Biješ tiše, gluše...
Da znaš, čitala sam,
besmrtne su duše.

VARKA

Napisala sam one
riječi što ne smjeh davno.
U tup bol glava tone,
zamire tijelo strano.

Utihnu rog daleki,
a dvojbe srce tište,
jesenji sniježak meki
pao na igralište.

Posljednjim lišćem šuštati!
Posljednje misli muče!
Ja nisam htjela smetati
onom kog radost vuče.

Opraštam dragim usnama
njihovu šalu tešku...
O, doći ćete k nama
sutra po prvom sniješku.

Upalit ćemo svijeće,
danju su nježnog lika,
čitav buket donijet će
ruža iz staklenika.

ZA BIJELE NOĆI

Ah, vrata ne zatvorih,
i ne upalih svijeću,
ne znaš kako se smorih,
a riješih, leći neću.

Gledati predjele sjena,
zalaz i mrak drveća,
zvucima glasa opijena
što na tvoj glas me sjeća.

I znati, za sve je kasno,
a život - pakao proklet!
O, bilo mi je jasno,
doći ćeš k meni opet.

VRT

On sav pucketa, blistavi
i zaleđeni vrt.

Tuguje taj što me ostavi,
a put za natrag je strt.

I kao okruglo je okno
blijed sunčev tmurni lik;
znam tajno čiji se davno
privio uz njega dvojnik.

Tu se moj mir izgubio
tim predosjećanjem zla,
jučerašnji trag izdubio
i stopu što se smrzla.

Pade u polja zaspala
taj mutni mrtvi lik,
umire zaostalih ždrala
posljednji prodoran krik.

BROJANICE

ZBUNJENOST

Kao što nalaže pristojnost,
došao si mi, uz osmijeh mek
i polulaskavo, polulijeno
poljupcem ruku taknu tek -
i zagonetnih, drevnih likova
u mene pogledaše oči...

Deset godina smrti, krikova
i sve moje besane noći
u tihoj se riječi sve slilo.
I ja sam je rekla - u prazno.
Otišao si, opet je bilo
u duši i pusto i jasno.

* * *

Za tvoju ljubav ja ne molim.
Na sigurno je smjesti sad...
I vjeruj tvojoj da nevjesti
neću u pismu prolit jad.
Al' primi mudre sad savjete:
neka pročitaj moje pjesme,
i neka čuva mi portrete, -
mladoženja to odbit ne sm'je.
Jer draže takvim je ludama
saznanje potpune pobjede,
već prijateljske sve besjede
i spomen onih nježnih dana...
A kada groša sreće zbroj
proživiš s tom dragom zlatnom
i duši već prezasićenoj
odjednom bude sve odvratno -
u moju uzvišenu noć
ne dolazi. Jer ja te ne znam.
I kako da ti pružim pomoć?
Za sreću ni ja lijeka nemam.

NAVEČER

Glazba je vrtom raznijela
same neizrecive more.
Oštro su mirisale morem
smrznute ostrige iz zdjela.

Tada mi reče: "Vjeruj drugu! -
I moje haljine se tiče.
Kako na zagrljaj ne sliče
doticaji njegovih ruku.

Tako se gleda ptice
i mačke, jahačice cirkuske...
Viri mu smijeh na oči uske
ispod te zlatne trepavice.

A tužni glas od violine
za dimom je, u daljinama:
"Blagoslovi to nebo sinje -
prvi puta si s dragim sama".

* * *

Svi smo tu pijanci, bludnice,
i kako nam je tužno svima!
Na zidovima cvijeće, ptice
žude za oblacima.

Iz tvoje crne lule suknu
dim čudan što se izvija.
Ja sam navukla usku suknju
da bih ispala vitkija.

Zaborav preko svakog okna,
a što je tamo – oluja il' mraz?
Na oči mačka opreznoga
slični tvog oka izraz.

O, kako moje srce jada!
Je l' smrtni čas nas takao?
A ona koja pleše sada
sigurno stiže u pakao.

* * *

Posljednji susret bio nam je taj
na obali gdje smo uvijek se sretali.
Bio je visok Nevin vodostaj.
Od poplave su u gradu strepili.

Pričao je o ljetu i o tom
da je za ženu biti pjesnikom - rđavo.
Kako ja zapamtih visoki carski dom
s Petropavlovskom tvrđavom! -

Zatim da zrak nije bio za nas,
a kao Božji dar - tako čudesan.
I bila mi je dana u taj čas
posljednja od bezumnih - ova pjesan.

* * *

Nećemo piti iz te iste čaše
ni vodu, a ni slatko vino, niti
ljubiti se u rano jutro naše,
ni navečer kroz prozor motriti.
Ti dišeš suncem, mene luna plavi,
ali u jednoj živimo ljubavi.

Uvijek je nježni prijatelj sa mnom,
s tobom je vedra prijateljica tvoja.
Ali ja shvaćam strah u oku tamnom,
i ti si krivac moga nespokoja.
Mi susrete odužujemo svoje,
a mir naš sačuvati suđeno je.

Tvoj glas u mojim pjesmama se vije,
u stihovima tvojim lebdi moj dah.
O, ima plamen kojega ne smije
dotaknuti ni zaborav, ni strah.
I da znaš kako sad privlače mene
te tvoje usne suhe i rumene.

* * *

Pravu nježnost pomiješati nećeš
ni sa čim, ona je smjerna,
i uzalud mi brižno krzna mećeš
na grudi i ramena.

I uzalud si na riječi pokoran,
pripovijedaš o ljubavi prvoj,
kako ja znam svaki taj uporan
i nezasitan pogled tvoj.

* * *

Do predsoblja ispratih dragoga,
stajala sam u zlatnome prahu.
Sa zvonika susjednoga
važni zvukovi se slijevahu.
Odbačena! Izmišljena riječ je ovo –
zar sam ja pismo ili cvijeće svelo?
Ali oči gledaju surovo
u zrcalo već potamnijelo.

* * *

Koliko molba u voljene!
A razljubljena molba nema.
Kako raduje voda mene
pod bezbojnim kad ledom drijema.

Kriste, pomози! – stat ću lako
na pokrov, krhka kora tanka,
a ti mi čuvaj pismo svako
poradi prosudbe potomaka.

Da jasnu, izrazitiju
ostaviš sliku, mudri, smjeli.
zar slavnu ti biografiju
s prazninama bi nekim htjeli?

Preslatko je zemaljsko piće,
preguste mreže ljubav plete.
Jedanput moje ime bit će
u knjizi koju čita dijete.

I žalosnu priču saznajući,
neka se osmjehne lukavo...
Ljubavi i mira mi ne dajući,
daruj me ovom gorkom slavom.

* * *

Svaki dan je po novom uzbuđen,
mirišu sazrele raži svežnji.
Ako si ti nozi mojoj suđen,
tada lezi, nježni.

Vuge klikću sa širokog klena,
sve do same noći se zanose.
Volim da ti od oka zelena
vesele razgonim ose.

Praporci na putu zazvoniše –
sjećam se njihova zvuka laka.
Spjevat ću ti da ne plačeš više
pjesmicu večernjih rastanaka.

* * *

Mili, ne gužvaj mi pismo svako,
pročitaj ga do zadnje riječi.
Dojadilo mi biti neznankom,
strankinjom koja put ti priječi.

Ne gledaj me gnjevnog lica,
ja sam voljena, ona tvoja,
nisam kraljevna, ni pastirica,
a ni monahinja nisam ja,

već ona sam u sivoj halji,
na tim petama lomnim...
Ali su uvijek vrući zagrljaji
i strah u očima ogromnim.

Mili, ne gužvaj mi pismo svako.
Ne plači o zavjetnoj laži.
U svojoj jadnoj torbi lako
na samo dno ih polaži.

* * *

Ja se tebe sjetim tek katkada
i tvojom se ne zanosim sudbom,
ali s duše pečat mi ne spada
beznačajnoga susreta s tobom.

Kraj crvenog doma tvog prolazim,
nad tom mutnom rijekom se crveni,
ali znam ja kako gorko gazim
spokoj tvoj u suncu obliveni.

Nek' se nisi nad mojim usnama,
moleći za ljubav, nikad svio,
neka nisi ni zlatnim pjesmama
muku moju ti obesmratio, -

ja budućnosti tajne lovim,
gatam s večernjim plavim dobom,
i predosjećam taj susret novi
neizbježni susret s tobom.

* * *

Aleksandru Bloku

Pjesniku u goste dođoh.
Točno podne. I nedjelja.
Soba tiha i prostrana.
A mraz iza prozora.

I tamnocrveno sunce
nad rasutim sivim dimom...
Kao domaćin mučaljivi
jasno gleda na mene.

Njegove su oči takve
da ih svatko mora pamtit,
meni bolje kad, oprezna,
uopće ih ne gledam.

Ali razgovor se pamti,
dimno podne i nedjelja,
u visokoj, sivoj kući
kraj kapije morske Neve.

BIJELO JATO

* * *

Tvoj bijeli dom i tih vrt ostavljam.
Neka bude život pust i pun svjetla.
Ja tebe, tebe u pjesmama proslavljam
kako još žena slaviti nije smjela.
Ti pamtiš prijateljicu najdražu
u tvome, stvorenom za njene oči, raju,
sad rijetku robu ja nosim na dražbu –
tvoju ljubav i nježnost na prodaju.

OSAMA

Mnogi je na me bačen kamen,
ni jedan više strah ne ulijeva,
i stupica postade toranj stamen,
najviši usred visokih tornjeva.
Zahvalna sam graditeljima svim,
neka im brige i žalosti minu.
Odavde zoru ja ranije spazim,
ovdje svetkuje zadnji trak pred tminu,
i često pokraj mojih prozora
slijeću i vjetrovi sjevernih mora,
i golub jede iz ruku pšenicu...
A kada ja ne dopišem stranicu,
božanstveno tad spokojna i laka
dopisuje mi Muze tamna ruka.

PJESMA O PJESMI

Spočetka ona žeže
poput vjetrića ledna,
zatim se na srce sliježe
kao slana suzica jedna.

Zlobno se srce gane
zbog nečeg. Tužno biva.
Ali te tuge polagane
zaborav još ne pokriva.

Ja samo sijem. U žetvu,
Pa što! već će doći novi,
tih žetelica vojsku sretnu,
O Bože, blagoslovi!

Da mogu slavopoje
činiti savršenije,
i svijetu dati što je
i od ljubavi vječnije.

* * *

Slab mi je glas, al' volja moja nije,
bez ljubavi čak lakše postalo je.
Nebo visoko, gorski vjetar vije.
i neporočne pomisli su moje.

Otiđe nesanica-bolničarka,
i ne mučim se nad sivim pepelom,
i sa zvonika ta kriva kazaljka
ne čini mi se smrtnom strijelom.

Kako nad srcem prošlost moći gubi!
Opraštam sve, pred oslobođenjem,
slijedeći zraku što titra u žurbi
po vlažnome bršljanu jesenjem.

* * *

V. Sreznevskoj

Umjesto mudrosti – iskustvo, hmeljno
piće koje ne utažuje.
A mladost bješe kao moljenje nedjeljno.
Da li pamtit ću je?

Toliko cesta pustih je pređeno
s onim koji mi ne bje mio,
toliko poklona u crkvi učinjeno
za onog što me ljubio.

Sad sam zaboravnija no sve zaboravne,
i tiho ljeta klize.
Usne neljubljene, oči nenasmijane
neće vratit mi se.

* * *

Ja sam odbacila smješkanje,
leden mi vjetar usne briše,
jedna je nada odsad manje,
jedna će pjesma biti više.
I tu ću pjesmu ja nevoljno
dati na podsmijeh ruglu javnom,
jer duši mojoj sad je bolno
i teško u šutnji ljubavnoj.

* * *

O, to je bio leden dan
u Petrovom gradu čudesnu.
Zalazak – oganj purpuran,
polako sjena očvrsnu.

Nek' očiju on neće ovih,
i postojanih i proročkih,
neka sav život moj stih lovi,
molitvu usana ponosnih.

* * *

Ovako moljah: "Stišaj strasti
za poezijom pritajene!"
Ali će zemni zemlji pasti,
ja ne dočekah izbavljenje.

Kao dim žrtve što se neće
vinut na prijestol sila, slave,
već samo do pod noge slijeće
ljubeći molitveno trave, -

ovako, Bože, ležim nice:
hoće li taći žar nebesni
spuštene moje trepavice
i moju nijemost, muk čudesni?

* * *

N. V. N.

U ljudskoj je intimi ta zavjetna crta,
nju zaljubljenost, ni strast prijeći neće, –
neka se usta ljube usred muka smrtna,
a ljubav neka srca na komade siječe.

I prijateljstvo tu je preslabo i one
godine sreće što je uzvišena, vruća,
kad su nam duše slobodne, nesklone
za sladostrasna lagana klonuća.

Oni što streme njoj su – ludi, a tko je
dosegnut uspije – taj je slomljen tugom...
Sada si shvatio i zašto moje
ne kuca srce pod tvojom rukom.

* * *

Svježinu riječi, čuvstvo jasno
da izgubimo k'o slikar – gledanje,
zar nije isto glumcu glas, kretanje,
ili ljepota – ženi krasnoj.

A ne pokušavaj sačuvati
to što ti darova nebo samo:
mi osuđeni smo – i dobro znamo –
sve rasipati – a ne skupljati.

Odlazi sam, iscjeljuj sljepila,
da spoznaš što su, u času sumnjanja,
zluradost učenika i ruganja,
i ravnodušna gomila.

9. PROSINCA 1913. GODINE

U dane sve najtamnije će
takva se svjetlost zgusnut.
Riječ poredbe se naći neće
za tvoju nježnu usnu.

Ako mi život čuvaš, ne smiješ
ni podizati zjene.
Od ljubica su ti svjetlije,
a smrtonosne za mene.

Sad shvaćam da ne treba riječi.
Po granju pahulje popale...
i ptičar mreže priječi
kraj riječne obale.

RASTANAK

Staze strme večernje,
nikog da me prati,
zaljubljen, još jučer me
molio: "Zapamti".

A sad samo vjetrovi,
i povici pastirski,
i nemirni cedrovi
kraj voda izvorskih.

* * *

Peti je period godišnji,
i samo njega slavi.
slobodom posljednjom odiši,
zato, jer je od - ljubavi.
Nebo se više uznijelo,
lak obris skrio predmete,
i ne svetkuje više tijelo
ni obljetnicu svoje sjete.

SAN

Znam da si me snio,
san zato mene neće.
Fenjer je plavet lio
nad putom kojim krećem.

Ti vidje carskog grada
bijel dvorac kakvog nema,
i crnu šaru od ograda
kamenog zvonkog trijema.

I krećeš tad bez nade
u misli: "Brže, što prije,
o, samo da je nađem
i sretnem, dok još snijem".

Stražar pred kapijom svijetlom
viknuo ti je "Kuda!"
Škripanje leda i lom,
pod nogama se crni voda.

"Jezero, - misao sinu, -
i otok jezerski mali..."
Odjednom kroz mrklinu
plavi se plamen pali.

U bijedi danje bjeline
uz jauk si se prenuo,
i tada prvi put si me
imenom glasno zovnuo.

* * *

Pred proljeće ima takvih dana:
kad odmara se proplanak snježan,
i šumor veselo-suhih grana,
a topli vjetar gibak i nježan.
I tijelo se lakoćom ponosi,
i dom svoj gledaš začuđeno,
a pjesmu koju davno ne podnosiš,
sad kao novu pjevaš uzbuđeno.

* * *

Žutilo večernjega svjetla,
nježna je travanjska zahlada.
zakasnio si mnoga ljeta,
a ipak ja sam tebi rada.

Ovdje mi sjedni sučelice,
gledaj me veselim očima:
evo ti plave bilježnice -
s djetinjim mojim stihovima.

Oprosti što sam zbog žalosti
ja sunca premalo imala.
Oprosti što sam, oprosti,
prije tebe mnoge primala.

* * *

Dvadeset prvog. Noć. Ponedjeljak.

U magli prijestolnica stoji.

Smislio neki besposlenjak

na zemlji ljubav da postoji.

I od lijenosti ili dosade

svi žive tako, jer vjeruju:

sastanke žele, mrze zavade

i ljubavne pjesme pjevaju.

A drugima se otkriva tajno

i po njima tišina pada...

Na to sam naišla slučajno

i kao bolna sam otada.

* * *

Ne kao tajna i žali,
ni kao mudre volje kob –
susreti naši su ostavljali
dojam da jesu sukob.

Od samog jutra slutih
ulaska tvog trenutak taj,
osjećala sam ruku krutih
naježenosti drhtaj.

I suhim prstima gužvala
pred sobom stolnjak šaren...
Ja sam već tada shvaćala,
kako je taj svijet malen.

TRPUTAC

* * *

Po čem je gori ovaj vijek od prošlih? Zar ne
po tome što u ludoj pometnji, nesreći
dotaknu se one najcrnje rane,
ali je ne zaliječi.

Još zapad zemaljsko sunce obasjava
i krovovi gradova njegovim sjajem svijetle,
a tu već bijela kuće križem označava
i zove gavrane, i gavrani lete.

* * *

Kao anđel kad uzmuti vodu,
ti u moje lice pogleda,
vratio si snagu i slobodu,
ja u spomen čuda prsten dah.
Satrla je bogomoljna sjeta
mog nedužnog rumenila žar.
zapamtit ću ovaj mjesec vjetra,
sjeverni i bijesni februar.

* * *

Sad više nitko neće slušat pjesan.
nastupiše i predskazani dani.
Posljednja moja, svijet nije čudesan
više, ne zvoni, srce mi ne rani.

K'o slobodna lasta još nedavno
zorom si letjela najranije,
a sad ćeš biti prosjakinjom glasnom
što zalud kuca kraj tuđe kapije.

* * *

Vrat s biser-niskom sjajnom,
u širok muf se ruke skriše,
a oči motre rasijano
i ne plaču nikada više.

I čini mi se lice bljeđe
čak i od svile ljubičaste,
A pokriva mi skoro vjeđe
kosa što poravnata raste.

I koraci mi, dok dolazim,
lagani poletu ni ne sliče,
kao da sad po splavi gazim,
a ne parketa kvadratiće.

A bljedilo je na ustima
od teškog daha neskladnoga,
podrhtava mi na grudima
cvijeće sastanka nestvarnoga.

* * *

Kad bi mi se ti rjeđe snio,
i tako si često sa mnom,
a tužan, uzbuđen i mio
samo si u mom hramu tamnom.
Ja više volim no serafime
usana tvojih mekotu...
O, ondje ti ne brkaš ime
moje. I ne uzdišeš kao tu.

* * *

Čuh glas. Zvao me utješan.
Govorio je: "Dođi tu,
zavičaj pusti gluh i grešan,
ostavi zauvijek Rusiju.

Ruke ću ti od krvi sprati,
izvuć iz srca crn stid", - kaza,
«i novim imenom ću skriti
bolove uvreda i poraza".

No ravnodušno i spokojno
zatisnula sam rukama sluh
da ne bi riječju nedostojnom
oskvrnuo mi tužni duh.

ANNO DOMINI

* * *

Da suparnicu nemam, govori.
Za njega nisam zemna žena,
već blagi sjaj što zimi gori,
pjesma iz rodnog kraja ponesena.
Kad umrem, ni žalit zanijemjelo,
"Uskrsni!" neće kriknut, poludjeti,
shvatit će odmah da bez sunca tijelo
i duša bez pjesme ne mogu živjeti.
...A što sada?

* * *

N. Rikovej

Sve oteto je, razdano, prodano,
krilo je crne smrti treptalo,
sve je tjeskobom gladnom izgledano,
pa zašto nam je svijetlo postalo?

Odiše danju od daha višnjeva
ispod tog grada šuma nestvarna,
a noću novim sazviježđima sijeva
dno srpanjskoga neba prozračna.

I tako blizu dolazi čudesno
k ruševnim i blatnim kućama...
Nikome, nikome nije izvjesno.
već oduvijek je željeno nama.

* * *

O, živote bez sutradan!
Izdajstvo vrebam u riječima
i splasla ljubav započima
za mene uzlet ozvjezdani.

Nestajat tako potajno,
sretati, a da ne pozna me.
Al' opet noć. I opet rame
ljubiti u toj čežnji vlažnoj.

Nisam ja tebi bila milom,
omrznuh te. A muka traje,
i kao zločinka posustaje
ta ljubav ispunjena zlom.

Baš si k'o brat. Šutiš ljut.
A sretnemo li se pogledima,
ja ti se kunem nebesima,
žar će rastopiti i granit krut.

* * *

Aleksandru Bloku

A Smolenska je danas slavljenica,
plavi tamjan nad glavom se njiše,
i rominja poj od parastosa,
ne žalostan sada, nego svijetao.
I rumene udovice dovode
djevojčice na groblje i dječake
da pogledaju grobove očinske,
a groblje je, šumarak slavujev,
od blistanja sunčanoga zamrlo.
Donijeli smo smolenskoj zaštitnici,
donijeli presvetoj Bogorodici
na rukama u lijesu srebrnom
naše sunce, mukom ugašeno, -
Aleksandra, labuda čistoga.

* * *

Kao udova suzna jesen ječi
u haljinama crnim, srca kida...
sve prebirući muževljeve riječi
ne zastaje, i neprestano rida.
I bit će tako dok se tih snijeg neće
sažaliti nad tužnom, malaksalom...
Zaborav bola i zaborav sreće -
i život za to dati - nije malo.

* * *

Nisi životom, ni Bogom obećani,
čak te ja tajno ne predosjećam.
Zašto ti onda pred noćnim pragom tamnim
oklijevaš kao da te muči sreća.
Neću ti izaći s krikom: "O, do časa
smrtnoga da budem s tobom jednim!"
Ovo ja samo labuđega glasa
razgovaram s mjesecom nepravednim.

TRSKA

NATPIS NA KNJIZI *TRSKA*

M. Lozinskom

Skoro od sjeni prekoletne
u času smaka svjetova,
primite darove proljetne
zauzvrat boljih još darova
da se ta, iznad svih vremena
neslomljiva i odana,
sloboda duše uzvišena,
a prijateljstvom uvijek zvana, -
osmjehne meni isto rada
k'o prije trideset ljeta...
I Ljetnoga parka ograda
i Lenjingrad pun snježnog smeta.
iskrsnu kao sred te knjige
u magijskih zrcala tmuši,
i ponad Lete što nosi brige
uskrsnula da trska šušti.

LOTOVA ŽENA

I pravednik s Božjim poslanikom krenu
u goru crnu, sjajan i ogroman,
a nemir jasno prozbori kroz ženu:
još nije kasno, baci pogled poman

na kule crvene Sodome rođene,
trg gdje si pjevala, na dvor gdje si prela,
na prazne prozore te kuće uzvišene
gdje mužu milom djecu si donijela.

Pogleda; smrtnom okovane bolju
gledati njene oči nisu mogle,
i prozirnomo se tijelo stvori solju,
prirastoše joj k zemlji brze noge.

Od koga bit će oplakana ta žena,
zar tako malim se gubitkom čini?
U mome srcu neće biti zaboravljena,
jer dade život za pogled jedini.

MUZA

1.

Kad noću čekam dolazak njen bodar
čini se, život visi mi na vlasi.
Što časti su, što mladost, što sloboda,
pred milom gošćom koju frula krasi.
I evo uđe. Koprena je spala,
i pozorno me motri pogled jasan.
"Danteu", pitam "ti si diktirala
stranice Pakla?" Odgovara: "Ja sam".

* * *

Neviđena jesen izgradila kupolu visoku,
zapovijed oblaku pade da kupolu ne tamni,
I divili se ljudi: rujansko doba na izmaku,
a kuda nestadoše oni studeni, vlažni dani?
Smaragdnom postade voda kanala zamućenih,
i kopriva, kao ruža, postade mirisa snažna,
bi teško od zora neizdržljivih, đavoljih, rumenih,
njih zapamtismo svi do konca naših dana.
Sunce bijaše kao hajduk da gradom korača,
i proljetna se jesen žudno privijala k njemu, –
kao da će se zabijeliti visibaba prozračna...
eto kada si ti prišao miran mom trijemu.

* * *

Dobro je tu: škripa, šuštanje,
svaka je zora mrazom silnija.
u bijelom plamenu se granje
ledenih sjajnih ruža svija.
Na raskošnom svečanom snijegu
trag skija, kao spomen to je
da u davnome nekom vijeku
ovuda prođosmo nas dvoje.

* * *

Dok jedni gledaju u drage oči,
a drugi piju sve do jutra harno,
ja pregovore vodim svake noći
sa savješću tom svojom nepokornom.

I govorim: "Ja nosim tvoje breme
preteško, znaš sama koliko ljeta".
Samo što za nju ne postoji vrijeme,
i za nju nema prostora ni svijeta.

I opet crna karnevalska večer,
zloslutni park, i spor kas konja mine,
i vjetar prepun veselja i sreće
dolijeće na me s nebeske strmine.

A iznad mene miran, dvorog pazi
svjedok...o, tamo, tamo neka budem,
po drevnoj pokraj paviljona stazi
uz onu mrtvu vodu i labude.

PJESNIK

B. Pasternak

On što se usporedi s konjskim okom,
iskosa gleda, vidi i poznaje,
i gle, kao briljanta vrelim tokom,
sjaje se mlake i led posustaje.

Mirno je u plavoj magli bunjište,
ivičnjak, brvna, oblaci i lišće,
prštanje kore, manevrirke pište,
drhtava ruka u krznu se stišće.

Odzvanja, grmi, nasrće, škrguće,
utihne naglo – znači, on je sam,
i plašljivo se šulja kroza pruće
da ne prestraši prostora nježni san.

I ovo znači da on traži zrno
u praznom klasju, on je sam, zar ne,
Darjalskoj ploči, prokletoj i crnoj,
došao opet s neke sahrane.

I opet prži moskovsko čeznuće,
daljinom zvoni smrtni praporac.
Tko zaluta dva koraka od kuće
gdje snijeg je do pasa i svemu konac?

Zato što dim usporedi s Laokoonom,
opjeva čičak u grobljanskoj sjeni,
zato što svijet ispuni novim zvonom
u prostoru tih strofa odraženih,-

nekim je vječnim djetinjstvom nagrađen.

Obiljem sjaja među planetima,
i zemlja bješe njegovim nasljeđem.
A on je razdijelio sa svima.

DANTE

Il mio bel San Giovanni.

Ni poslije smrti on se neće
vratiti do Firenze svoje.
Odlazeć taj se ne okreće,
takvome ja tu pjesmu pojem.

Noć, posljednji zagrljaji, baklja,
a vani sudba divljih vapaja.
On kletve posla joj iz pakla,
a mislio je na nju i sred raja.
A bos, u ruhu pokajanja,
on ne prođe ni svijeće upaljene
duž Firenze svih svojih nadanja,
te vjerolomne, niske, koju sanja...

MAJAKOVSKI 1913. GODINE

Ja te nisam znala s tvojom slavom,
pamtim tek tvoj osvit olujan,
ali, možda, danas imam pravo
spominjati davnih ljeta dan,
kad tvog stiha čusmo snažne zvuke
i glasova novih cijeli roj...
Nisu mlade dangubile ruke,
gradio si groznih šuma stroj.
Sve čega se taknu - činilo se
ne onakvim kakvo do tad bje,
to što rušio si - rušilo se,
osudom je tukla svaka riječ.
Usamljen i rijetko zadovoljan
šibao, nestrpljiv, udes svoj,
znao da ćeš slobodan i voljan
poći skoro u svoj veliki boj.
I već plima jake odaziva
čula se kao čitao si tad,
dok u oči kiša ti se sliva.
u žestoki si spor uveo grad.
I nikada još ne čuto ime
sleti kao u salu munje trak
da sad, kad se zemlja diči njime,
tek zazvuči kao ratni znak.

NATPIS NA KNJIZI *TRPUTAC*

Ne uopće umjetnik tajanstveni
što Hoffmannove snove on izbrazda –
priviđa mi se odnekuda vazda
tuđinskog proljeća trputac smjerni.

Svud rastao je i grad zelenio,
krasio svaki stepenik prohodni,
i s bakljom mi se pjevanja slobodnih
vraćala i Psiheja u dom mio.

A u nekom su dvorištu četvrtom
plesala djeca pod nekim drvetom
zbog jednonogog vergla uzbuđena.

Života zvona sva su tada tukla...
A mahnita me krv ka tebi vukla
po stazi što je svima dosuđena.

LENJINGRAD U OŽUJKU 1941. GODINE

Cadran solaire na Domu Menjšikovom.

Valove diže prolaz parobroda.

O, što je bliskije na svijetu ovom
od bljeska vitla i odbljeska voda.

Kao pukotina ulica se tamni,

na strujni kabel vrabac sjeda.

Od napamet svih šetnja nabubanih
taj slani ukus – isto nije bijeda.

SEDMA KNJIGA

TAJNE ZANATA

1. STVARANJE

Zbiva se ovako: nekakva čežnja;
u ušima se ne stišava bat sati;
huk izdaleka gromova što jenja.
i glasova tih ropskih nepoznatih
jadanja slutim i jauke neke;
sužava se nekakav tajni krug,
a iz tog bezdna šapata i zveke
diže se jedan pobjednički zvuk.
Nepopravljivo je tiho okolo
da začuje se i rast šumske trave
i kako zemljom s torbom ide zlo...
I pogle, već čujem riječi prave
i zvonca signalna od lakih rima, –
tek tada i ja shvaćam te početke,
i bjelosnježna bilježnica prima
naprosto mi izdiktirane retke.

2.

Za mene nije vojevanje odno,
ni zabave elegične i fine,
u stihu mora sve biti nezgodno,
ne kako ljudi čine.

Da znate tek iz kakvih otpadaka
izniču pjesme, ne znajuć za stid čak,
poput žutoga kraj ograde maslačka,
kao loboda ili čičak.

Ljutiti ukor, katrana smrad svježi,

na zidu lišajevi tajanstveni...
I zvuči stih, i prkosni i nježni
na radost vam, i meni.

3. MUZA

Kako da snosim brigu ovu
a još je i Muzom zovu,
govore: "U gaj vodiš je..."
Govore: "Tepanje boginje..."
Žešće nego groznica ošine,
onda ni "be" cijele godine.

4. PJESNIK

Zamisli, i to je posao -
život minuvši nespokoje:
čim bi od glazbe što doznao,
izda u šali pod svoje.

I nečije vesele skerce
u nekakve on retke sliva,
kune se, tako jadno srce
jauče usred sjajnih njiva.

Zatim će šumu oslušnuti
i jele priličja šutljiva,
dokle magleni, rastegnuti
zastor od dima sve pokriva.

Slijeva i zdesna kupim, upravo
ne osjećajući krivnje,
malo od života lukavog,
i sve - od noćne tišine.

5. ČITALAC

Ne mora biti vrlo jadan,
o ne! glavno, niti skriven,
suvremeniku da je jasan,
pjesnik je širom raskriljen.

I rampa strši pod nogama,
sve mrtvo, nijemo, svjetla trak,
i reflektor mu hladnog plama
utisnu na sred čela znak.

A čitalac je svaki taján,
blago skriveno u zemlji,
pa makar zadnji i slučaján
i u životu svem najnjemlji.

Ondje priroda svašta krije,
kako joj se sviđa, od nas,
ondje ponetko suze lije
u naznačeni neki čas.

Ondje su tako mračne noći,
svježina u toj sjeni tamnoj,
ondje neznane one oči
do ujutro govore sa mnom.

Zbog nečega me prijekor stiže,
u nečemu smo kao par...
I ispovijest se nijema niže,
najblaženijih riječi žar.

Naš vijek je ovdje brzotečan
i tijesan zadati je krug,
a on je postojan i vječán -
pjesnikov nepoznati drug.

6. POSLJEDNJA PJESMA

Jedna se, kao zbog nekog uzbunjen grom,
ukopava s dahom života u dom,
smije se i u grlu bljeska,
i kruži i rukama pljeska.

Druga, rođena u muku ponoći,
ne znam otkuda može meni doći,
iz praznoga zrcala motri
i nešto mi strogo mrmori.

Ima i takvih; usred bijela dana,
a ja skoro i ne pogledana,
struje po papiru bijelom
kao čisto u koritu vrelo.

A evo još: tajno tumara u krug,
ne zvuk i boja, ne boja i zvuk,
brusi se, mijenja i vije,
a živima za ruku nije.

Al' ona! Krv je kap po kap ispila
kao u mladosti ljubav – djevojka zla,
i meni ni riječ ne prozbori,
u šutnju se opet pretvori.

I ne znah gore nevolje od ove,
ode, i razvede svoje tragove
u nekom kraju najkrajnijem,
samo ja bez nje... evo, ginem.

7. EPIGRAM

Je li mogla Biče, kao Dante, tvoriti,

je li mogla Laura slaviti ljubavni plam?
Ja sam naučila žene govoriti,
al', Bože, kako da ih na šutnju natjeram!

8. O STIHOVIMA

Vladimiru Narbutu

To je – iscjedak besani,
to je – krivih svijeća nit,
to je – prvi udar rani
od sto zvona blistavih...
To je – prozor i toplina,
černigovske lune trak,
to su – pčele, djetelina,
to je – prah, i žar, i mrak.

9.

Osipu Mandeljštamu

O, zanosno karanfil odiše,
za me što se nekad tamo snih,
tamo gdje se Euridike sviše,
bik Europu valom odnosi.

Tamo, naše kud promiču sjeni,
nad Nevom, nad Nevom, nad Nevom,
tamo, Neva gdje plače stepenik, –
to je prolaz tebi besmrtnom.

10.

Mnogo što još zasigurno sniva
da ga svojim glasom opjevam:
to nemušto kog se grohot sliva,
ili ono što se kroz dim riva,
podzemni u tami lomi kam.
Za mene još jasan račun nije
s vjetrovima, vodom, plamenom...
zato mene moji snovi prije,
raširivši odjednom kapije,
odvode za zvijezdom jutarnjom.

(1936-1960)

PUŠKIN

Tko znade što se zove slavom!
kakvom je cijenom kupio pravo,
mogućnost ili blagodati,
sa svime mudro i lukavo
šalit se, šutjeti tajanstveno,
i nogu nožicom zvati...?

* * *

Postoji naš zanat presveti
skoro tisućama ljeta...
s njim i bez svjetla svijetu svijetli.
Ali ne reče ni jedan poeta
da mudrosti nema, i starosti nema,
a možda ni smrti nema.

UČITELJ

U spomen Innokentiju Annenskom

A onaj koga učiteljem smatram
k'o sjena minu i ne ostavi sjene,
sav otrov upi, svu tu besvijest ispi,
i čekaše na slavu, slave ne dočeka,
on koji bješe predskazanje, predznak,
sve požali i svemu udahnu tu muku,
i zaguši se...

LONDONCIMA

Dvadeset četvrtu dramu Shakespearea
vrijeme piše rukom spokojnom.

Sami sudionici groznog pira,
bolje od Hamleta, Cezara, Learea
čitati ćemo nad rijekom olovnom;
bolje danas golubicu Giuliettu
s opijelom, bakljom grobu voditi,

bolje gledati u okna Macbethu,
s ubojicom plaćenim drhtati, –
ali ne tu, jedino ne tu, ne tu,
tu mi nismo u stanju čitati.

LUNA U ZENITU

Taškent 1942.-1944.

1.

Usnut rastužena,
ustat zaljubljena,
ljepotu vidjet u maku.
nekakva je sila
danas ulazila
u tvoje svetište, mraku!
S mangalom dvorak,
tvoj dim je gorak
i jablan ti je visok...
Šeherezada
iz vrta sada
ide... Takav je Istok!

2.

S groznih trgova u Lenjingradu.
ili s blaženih Letinih polja,
jesi li ti poslao zahladu,
okitio jablanom ogradu,
i azijskih luči milijardu
razlio iznad mojih bolja?

3.

Kad bi mi se opet vratilo:

ta užarena noć i mučenje
(kao Azije u snu bunilo),

Halimino slavujsko pjevanje,
i biblijskih narcisa cvjetanje,
i nevidljivo blagoslivljanje
kao vjetrić bi zemljom šumilo.

4.

I u sjećanju, dnu kovčega išarana:
sveznajućih usta sijeda smješkanja,
plemeniti nabor nadgrobnog turbana
i carski patuljak – bokor mogranja.

5.

Treće proljeće čekam daleko
od Lenjingrada.
Treće? I ono, čini mi se,
bit će posljednje.
Al' nikad neću zaboraviti
do časa smrti,
kako zvuk vode bje utješan
u sjeni granja.
Breskva procvala, a dim ljubica
sve mirisniji.
Tko smije reći da sam ovdje
ja u tuđini?!

6.

Sedamsto ne bje tu godina

ovdje, a sve je kao prije...
Ista se božja milost lije
s tih neporecivih visina.

Sve istih zvijezda kor će sjati,
sve isto nebo svoda crna,
i vjetar isto nosi zrna,
i istu pjesmu pjeva mati.

Moj azijski je dom još trajan,
potrebe nema strahovati...
Još ću doći. Ogrado, cvati,
neka je prepun bazen sjajan.

7. POJAVA LUNE

A. K.

Od sedefa i ahata,
od zadimljenoga stakla,
ukoso lebdjeti nagnata,
tako je čudnom postala –
kao da "Mjesečeva sonata"
ispred nas je na put stala.

8.

Kao u trpezariji – klupe, stol, prozor
s ogromnom srebrnastom lunom.
Kavu pijemo i crno vino,
glazbom smo zaneseni...
Svejedno...
I procvala je grančica nad zidom.
I u tome je bilo oštire slasti,

neponovljiva neka slatkoća.
Besmrtnih ruža, i suhoga grožđa
domovina nam utočište dala.

JOŠ JEDAN LIRSKI UMETAK

Na nebu riđi golubovi,
rešetkast prozor – duh harema...
Kao pupoljak mi buja tema.
Ja sama, bez tebe, kud bih?
Bjegunice, izbjeglice, poemo.

Ali, stvarno, ako se sjetim
kako mi buknu Taškent cvjetni
zahvaćen plamenima bijelim,
kićeni, mirisni i vreli,
nevjerojatni...

To bješe godine proklete
dok se opet ta mamzel Fifi
obruka, kao sedamdesete,
a ja te prevodim, moj Lutfi,
u zalasku što vatre mete.

I jabuke su, Bože, izbavi,
kao pod vijencem, srh ljubavi.
a kanal na jeziku mjesnom,
od danas protočan, već tepa,
A ja dopisujem svoj "Nepar"
opet u strepnji pred pjesmom.

Već je vidim do sredine,
svoju poemu. Hladno je u njoj
kao u kući gdje je gusti mrak.
I okna od jare zatvorena,
i samo što junaka nema,
ali krov krvlju zali mak.

* * *

I slava kao labud plovila
kroz onaj zlatni dim,
a ti si, ljubavi, bila
oduvijek očajem mojim.

TRI JESENI

Ja naprosto ljetne ne podnosim smiješke,
ni zime tajanstvene znake.
A sama sam otkrila i to bez greške
tri jeseni godine svake.

I prva je pravi uneređen blagdan,
za inat svem prethodnom ljetu,
i listovi kao knjižuljak su tanan,
i miris je dimčića sladak k'o tamjan,
sve vlažno, šareno, u svjetlu.

I najprije brezik zaplesati uze,
a zračni mu nakit se mota,
u igri istrese časovite suze
na susjedu preko svog plotu.

A ova već postaje pričom što krene.
Sekunda, minuta, – a tad
nju prestiže druga savjesti smirene,
a mračna k'o zračni je napad.

Svi odmah se bljeđi i stariji čine,
pokradene ljetošnje lagode.
I marševi zlatnih truba iz daljine
kroz mirisnu maglicu brode...

I tamjana hladnog se valovi valjaju
da visoki svod je sav zastrt,
al' vjetar se probi i puhnu – i znaju
to svi: da je drama pri kraju
i nije to treća jesen, već smrt.

* * *

Sve duše milih na zviježđu visokom.
Dobro što gubit nemam kog, sve samlja,
i mogu plakat. Zraku carskoselskom
bilo je dano pjesme da ponavlja.

Na obali se posrebrena iva
rujanske sjajne vode tiho tiče.
Iz prošlosti se dignuvši, šutljiva
moja se sjena u susret primiče.

Koliko lira ovdje visi s grana
pa kao da i moja tu se smješta.
Ali ta kiša, rijetka, osunčana
utjeha mi je i blag nagovještaj.

DRUGA OBLJETNICA

Ne, ja ih plaćući ne prolih.
One se stvrdnuše u meni.
Pred očima mi sve u mijeni
odavno bez njih, uvijek bez njih.

Bez njih me i guši i kali
rastanak i svih uvreda bol.
Prodrla u krv - trijezni, pali
svesagorijevajuća sol.

Zar ne četrdeset četvrte.
i to u prvi lipnja dan,
izbija, kao iz svile strte,
tvoj obris grozno poharan.

Posvuda patina se znala
od silnih jada, bivše tuge, -
i ja sam svoj grad ugledala
kroz posljednjih mi suza duge.

NATPIS NA PORTRETU

T. V.

Zao porod luninih maglina,
bijeli mramor u mraku aleja,
djevojčica kobna, balerina,
i najbolja od svih kameja.
I ljudi su pogibali za nju,
takva bješe i Čingizu želja,
i takva je na krvavom pladnju
pronosila glavu Krstitelja.

CINQUE

*Autant que toi sans doute il te
sera fidele
Et constant jusques a la mort.*
Baudelaire

1.

Kao na oblaku da stojim
ja prisjećam se riječi tvojih.

Od mojih riječi tebi je
noću, ne danju, svjetlije.

Otrgnuti od zemlje, viši,
tako smo, kao zvijezde, išli.

Ni očaja, a niti stida,
ni sada, a ni tada, nigda.

Ali te živog, i na javi
dozivam, čuješ, da se javiš.

Ta vrata koja otvori ti
ja nemam snage zalupiti.

2.

Zvuci u etru trunu u letu
i zora se čini tamom.
U vječnom zanijemjelom svijetu
dva glasa: tvoj i moj, samo.
I prije vjetra s Ladoge tajne,

skoro kroz odjek zvona spor,
u duge unakrsne sjajne
pretvoren noćni razgovor.

3.

Ja nisam bila zaljubljena
da sažaljenje prosim,
već idem, kap tvog žaljenja,
u tijelu, kao sunce, nosim.
Eto zašto je zora svuda.
Ja idem tvoreći čuda.
Eto zašto!

4.

Slaviti neću, znaš i sam,
susreta našeg dan čemerni.
Što da za uspomenu dam?
Moju sjenu? A što ćeš od sjeni?
A spaljene drame posveta
od koje pepela nemam,
što ćeš od strašnoga portreta
što napusti odjednom ram.
Ili hoćeš najnečujnije
zvon od brezovine u peći,
il' to što nitko uspio nije
o tuđoj mi ljubavi reći.

5.

Ne odisasmo snenim makovima,

tko znade kojom krivnjom zgođeni,
pod kakvim smo zvjezdanim znakovima
na nesreću sebi rođeni?

Zar paklenu nam kašu namijenila
siječanjska tama da nas ponudi?
Zar sjaj neviđenoga rumenila
do svitanja da nas zaludi?

ŠIPURAK U CVATU (Iz spaljene teke)

*And thou art distant
in Humanity
Keats*

Umjesto blagdanskog čestitanja,
od vjetra, suhoga i snažna,
doletjet će nam miris raspadanja,
s okusom dima i ovih pjevanja
što mojoj rukom su pisana.

7.

Po ovom putu gdje je Donski
vodio nekoć velik rat, i
gdje dušmanine vjetar pamti,
gdje žut je mjesec taj rogati, –
išla sam kao kroz kraj morski...
A miris šipuraka leti
da posta čak riječ pretvorena,
i ja sam bila sresti spremna
moje sudbine val deveti.

8.

Ti si me izmislio. Takva ne postoji.
A takva neće ni postojati.
Ni liječnik ne izliječi, pjesnik ne uspokoji,
sjena te priviđenja i dan i noć prati.

Nevjerojatne smo se godine mi sreli
kad su presahnule i svijeta sile,
sve bje u crnom, svi od muka sveli,
i svježe bile tek mogile.
Bez lampa bješe Nevin crn val kao smolast,
poput je zida stajala gluha tama...
Eto kada te je dozivao moj glas!

Što činila sam – nisam znala ni sama.
I došao si kao vođen zvijezdom,
stupajući po tragičnoj jeseni
u zauvijek opustošeni dom
otkud odleti jato stihova spaljenih.

10.

Opet si sa mnom, jeseni – prijateljice.

I. Annenski

Nek' netko u kraju se odmara južnom
i rajskim se baštama šeta.
Tu vrlo je sjeverno – jesen za društvo
izabrah si ovoga ljeta.

Ja živim i sanjam tu tuđinsku kuću
gdje možda sam umrla davno,
gdje nešto je čudno u noćnom klonuću
sačuvalo zrcalo tamno.

I hodam duž borova oniskih crnih,
na vjetar tu naliči vrijesak,
i sjaji se okrajak mjesečev krnji
ko staroga noža tup bljesak

Ja ovamo donijeh spomenak taj blažen
na posljednji nesusret s tobom –

taj ledeni, čisti i lagani plamen
od pobjede moje nad sudbom.

11.

*Protiv volje, carice,
ostavih obalu tvoju.
Eneida, 6.*

Ne plaši se – sličnije naš lik
mogu ti dočarati u trenu.
privid si mi ili prolaznik,
no zbog nečeg čuvam tvoju sjenu.

Nisi bio moj Eneja dugo, –
izbavih se tada lomačom.
Znamo šutnju tek jedno o drugom.
I ne pamtiš prokleti moj dom.

Ne pamtiš ih, kroz oganj od muke
i užasa ispružene ruke
i nadanja prokletoga glas.

Ne znaš što ti oprostiše tada...
Rim je sazdan, plove flota stada
i pobjedu slavi milja slast.

* * *

Dok jedan ide pravim putom,
a drugi ide krugom,
i čeka svoj povratak u dom,
čeka sa ranijim drugom,
ja idem – jadi sa mnom,
ni pravo, ni koso kolam,
već od nikuda, i nikamo,
kao niz brdo kola.

* * *

Evo nje, plodonosne jeseni!
Dovedena je prekasno stigla.
A proljeća petnaest blaženih
sa zemlje ja se nisam digla.
Tako je razgledavah smjelo,
k njoj padoh, nju sam prigrbila,
a ona u moje osuđeno tijelo
snagu je tajnu tajno lila.

UZ NEPOSLANU POEMU

Mahnitanje primorsko vjetra,
i davno ostavljeni dom,
i sjena zavjetnoga cedra
pred zabranjenim prozorom...
Netko na svijetu jest komu se
mora te retke slati. Zar ne!
Neka se osmjehnu gorko usne,
a srh nek' opet srce gane.

NEPAR

PRIMORSKI SONET

Tu od mene je sve vječnije,
sve, s kućicom ptičjom laganom,
i zrak u dahu svom proljetnom,
koji preletjet more smije.

Glas vječnosti sve bliži mi je
s neodoljivošću nestvarnom,
i nad tom trešnjom rascvjetanom
lagani mjesec svoj sjaj lije.

I čini mi se tako laka,
bijela do smaragd-šumaraka
stazica, tajim kamo smjera...

Svijetlo je ondje kraj drveća,
i na aleju me podsjeća
kraj carskoselskoga jezera.

* * *

M. Zoščenu

Kao da slušam glas sve njemlji,
a nema nikog, nigdje u šir.
U ovoj crnoj, dobroj zemlji
pružite njegovu tijelu mir.
Ni granit, ni tužna vrba ona
zasjeniti mu lak prah neće,
a vjetar morski iz zatona,
da oplache ga, sam dolijeće.

* * *

Ne straši mene groznom sudbom
i velikom mučninom sjevernom.
Sad mi je prvi praznik s tobom,
i rastankom prozvaše ga vjerno.
Ništa što zore za nas ne sviću,
ni lune nad nama ne plove,
tebi ja danas, gle, podarit ću
u svijetu neznane darove:
odraz, na vodi, moga lica
kad rijeka večernja ne snije,
zor s kojim zvijezda padalica
vratit se na nebo ne uspije,
i eho glasa koji iznemože,
a nekada još ljetnog i nova, –
da bez trepeta slušati možeš
moskovskih spletko gavranova,
od listopadskih dana vlažnih
da omili ti svibanjska njega...
Sjeti se, anđele moj, dragi,
sjeti se mene bar do prvog snijega.

PUŠKINOVOM GRADU

Lišće ove ive u vijeku devetnaestom svenu
da se u retku stiha zasrebri sto put svježije,
a šipurak purpurni naslijedi ružu zapuštenu
i licejske himne zvuče napitnički kao prije.

Prođe pola vijeka... S obilnom sudbine divne globom
ja u besvijesti dana zaboravljah da ljeta lete,-
i ne vraćam se tamo! Ali i preko Lete nosim sobom
carskoselskih vrtova mojih žive siluete.

EHO

Putovi u prošlost zatvoreni,
i što će mi sada prošlost sama?
Što je tamo? – krv ploče crveni,
ili vrata čvrsto zazidana,
ili eho koje nije sklono
zašutjeti, premda tako prosim...
Ovom ehu pridruži se ono
što je s onim što u srcu nosim.

TRI PJESME

1.

Čemu više kamilja galama
i bijel dom u ulici Žukovskoj.
Treba poći brezama, gljivama
i širokoj jeseni moskovskoj.
Ondje sada blista sve u rosi,
uzdiže se nebo do visoka,
Rogačevski put u spomen nosi
razbojnički zvižduk mladog Bloka.

2.

U sjećanju svom crnom naći možeš
rukavice što tiču lakte,
i peterburšku noć. U mraku lože
zagušljive mirise i slatke.

I zaljevski vjetar. A među recima,
minuvši jauke i uzdahe,
osmjehnut će se Blok, pun prezira,
taj tragični tenor epohe.

3.

On je u pravu – fenjer, apoteka,
i Neva, nijemost, granit dovijek...
Kao spomenik početku vijeka
ondje još stoji ovaj čovjek –
kad se od Puškinove Kuće
opraštao mahanjem tada,

primivši smrtno klonuće
kao mir što mu ne pripada.

SJEĆANJE NA PJESNIKA

1.

Kao ptica odgovorit će mi eho.

B. Pasternak

Umuknu jučer neponovljiv glas,
i ostavi nas subesjednik gustiša.
on postade životonosni klas,
il' sitna, njime opjevana kiša.
I svaki cvijet što postoji na svijetu
u susret toj se smrti rascva bjelje.
I odmah posta tiho na planetu
što nosi ono skromno ime... Zemlje.

2.

Kao kćer od slijepoga Edipa,
Muza k smrti proroka vodila.
i jedna se poludjela lipa
u tom smrtnom svibnju obnovila, -

baš pod ovim prozorom gdje mi je
govorio jednom da već pođe
putom što se zlatan, krilat vije,
po kojem je višnjom voljom vođen.

KOMAROVSKÉ SKICE

Sve Danteove muke suđene.

Zar su i gitani vitkoj

O. Mandeljštam

Takvim ja vidim oblik Vaš

I pogled.

B. Pasternak

O, Muzo Plača...

M. Cvetajeva

...I odustadoh ovdje od svega ja,
od svakoga blaga zemaljskog.
Duhom i čuvarom "ovog kraja"
postade stablo šumsko.

Svi smo malo životu u gostima,
život se – navikom živi.
Slute mi se na zračnim cestama
dvaju glasova odazivi.

Dvaju? A još istočne zidove
obrasle su zdrave maline...
Tamna i svježija je grana zove...
To je – pismo od Marine.

POSLJEDNJA RUŽA

S Morozovom u molitvi klečim,
s Herodovom pastorkom u plesu klonem,
s lomače Didonine s dimom lijećem
da se sa Jeannom opet popnem.

Gospode! Ja sam umorna, čuj me,
uskrsavati, mrijeti i živjeti,
sve mi oduzmi, ali ruže rujne
daj da opet svježinu osjetim.

IZ CRNIH PJESAMA

Riječi, da te uvrijede

I. Annenski

I.

Dobro je što se ne uzesmo,
i ne nazva me dragom svojom,
ja sudbom postadoh i pjesmom,
burom i nesanicom noćnom.

Ne biste poznali me sada
na nekoj postaji posljednjoj
u toj što bješe, jao, mlada,
u toj Parižanki poslovnoj.

II.

Sva obećanja on minu,
prsten mi s ruke skinu,
u zaborav me spremi...
Ničim mi nisi mogao pomoći,
pa zašto opet ove noći
svoj duh šalješ k meni?
Zgodan je bio, mlad i riđ,
on je i ženom bio,
mamio u Rim i Pariz,
žalosno cvilio,
bez mene nije mogao,
makar ljaga, makar propao...

Ja sam bez njega mogla.

U SPOMEN V. S. SREZNEVSKOJ

Skoro je nemoguće, zar si ti to bila:
pod blaženom lipom, usred blokade, bolnice,
u tamničkoj ćeliji, i gdje su zle ptice,
i raskošne trave, i voda nemila.
O, mijenjalo se sve, ti si uvijek bila.
čini se da mi oteše duše pola,
to što bješe tobom, – u njoj sam uzrok znala
nečega glavnog. I sve zaboravih za tren...
Ali me doziva tvoj zvonki glas otuda
i moli da ne žalim, i čekam smrt k'o čuda.
Pa dobro! Probat ću.

U VIBORGU

Gorostasni podvodni stepenik
do Neptunove vodi vladavine.
Skandinavija se poput sjeni
mrzne, sva - u jednoj viziji sine.
Nečujna je pjesma, muzika nijema,
ali zrak se pali aromom njenom,
i bijela zima na koljenima
promatra sve sa pažnjom molitvenom.

* * *

Ta zemlja, premda nije rođena,
uvijek je usred sjećanja,
i morska nježno-zaleđena
voda ovako neslana.

Na dnu pijesak k'o kreda bijela
u pjanom, kao vino, zraku
i ružičasto tijelo jela
obnaženo je na zalasku.

A zalazak u valu etra
takav je meni nesaznajan
da ne znam je l' kraj dana, svijeta,
ili u meni tajni tajna.

SJEVERNE ELEGIJE

Sve na žrtvu sjećanju tvom.

Puškin

1. PRVA (PREHISTORIJA)

Ja sad ne živim ondje.

Puškin

Rusija Dostojevskoga. Luna
za četvrt skoro zvonikom skrivena.
Posluju krčme, lete kočijice,
petokatne grdosije već rastu
u Gorohovoj, kod Znamenja, pod Smoljnim.
Posvuda plesne škole, mjenjačnice,
a kraj njih "Henriette", "Basile", "Andre",
i luksuzni ljesovi: "Šumilov – stariji".
Zapravo, grad se malo izmijenio.
ne samo ja, i drugi su također
primijetili da načas se umije
učiniti litografskom starinom,
ne prvoklasnom, al' sasvim pristojnom,
sedamdesetih, čini se, godina.

Posebno zimi, i prije osvita,
ili u sumrak kad iza kapije
tamni se žestoki i rani Litejni,
koji modernom još nije okaljan,
a vis-a-vis tu žive – Njekrasov,
i Saltikov... Svakome po ploča
memorijalna. Kako bi im strašno
bilo da vide ploče te! Prolazim.
U Staroj Rusi široki jarkovi,

u vrtovima nagnjile sjenice,
i okna crna k'o usjek u ledu,
izgleda, ondje sve se tako zbilo
da bolje i ne gledati, hajdmo.
Ne možeš se nagodit s mjestom svakim
da ono otkrije ti svoju tajnu
(A u Optinoj više neću biti...)
Šuštanje suknji, pledovi karirani,
od oraha su zrcala okviri
raspamećeni ljepotom Karenjine,
u hodnicima tapete su one
koje smo u djetinjstvu voljeli,
pod žutom petrolejskom lampom,
i pliš isti na foteljama...

Sve priručno, i brzo, kako bilo...
Očevi i djedovi nerazumljivi. Imanja
založena. I u Badenu - rulet.

I žena s onim prozirnim očima
(tako duboke plaveti da moraš
sjetit se mora kada ih pogledaš),
s imenom rijetkim i bijelom ručicom
i s tom dobrotom koju u nasljedstvo
kao da od nje dobila sam, -
izlišni dar mog surovog života.

Sva zemlja strepi, a omski robijaš
sve shvati i na sve postavi križ.
Evo sad sve će pomiješati se
i sam nad neredom prvostvorenim
uzletjet će kao neki duh. Ponoć bije.
A pero škripi, i mnoge stranice
na Semjonovski trg već mirišu.

Eto kad smo se smislili roditi
i, bez pogreške procijenivši vrijeme,

da se ne propusti ništa od prizora
neviđenih, s nebitkom se oprostismo.

3. TREĆA

Mene je kao rijeku
surova epoha zaokrenula.
Život mi podmetnuše. Koritom drugim,
mimo onoga, on je potekao,
I ne znam više ni svoje obale.
O, koliko prizora propustih,
i zavjesa se bez mene dizala
i padala je isto. Koliko prijatelja
svojih ne sretoh ni jednom u životu,
i koliko mi obrisa gradova
u očima mogu izazvat suze,
a znam jedan grad na svijetu
i opipom ću ga u snu pronaći.
I koliko stihova nisam napisala,
i tajni njihov kor luta oko mene
o možda će me jedanput
zagušiti...

Ja znam i početke i krajeve
i život nakon konca, i još nešto
čega se sada ne treba sjećati.
I nekakva je žena sada moje
jedino mjesto tako zauzela,
i zakonito moje ime nosi,
ostavivši mi nadimak od kojeg
učinih onda sve što god se moglo.
Ja neću, jao, leći u svoj grob.

Ali kad bih sa strane pogledala
na sadašnji svoj život koji živim,

prepoznala bih i zavist na kraju....

POSVETA IZ POEME BEZ JUNAKA

27. 12. 1940.

... a zato što papira nemah dosta
ja pišem na tvome rukopisu.

I evo već se tuđa riječ probija
i, kao nekad pahulja u ruci,
povjerljivo, bez prijekora se topi.

I trepavice tamne Antinoja
podignuše se - a tamo zelen dim,
i podsjeti na vjetrić rođeni...

Nije li more?

Ne, to je samo hvoja
grobna, i u naplavini pjena
sve bliže, bliže...

Marche funebre...

Chopina...

Noć. Fontani Dom

PRVI DIO PRVOG POGLAVLJA

Ovo se sve sakuplja polako.

Kao jednu muzičku frazu,

Čujem šapat: "Zbogom! Krećem!

I ostavljam tebe živu,

Ali ćeš biti moja udovica,

Ti - Golubice, sunce, sestro!"

Na trgu dvije slivene sjeni...

A zatim - stuba ravni stepenik,

Vapaj: "Ne treba!", i iz daljine

Čisti glas:

"Ja sam za smrt spreman".

PJESME IZVAN KNJIGA

* * *

U večernjim satima za stolom,
nepopravljivo bijela stranica,
mimoza miriše Nicom toplom,
na mjesečini prolijeće ptica.

I čvrsto s noći kosom smršena,
kao da sutra moram imat kose,
s prozora svog, al' ne rastužena,
more gledam i pješčane otkose.

I kakve vlasti ima čovjek taj
koji čak neće nježnosti da steče!
Teške vjeđe ne učini treptaj
ni kada moje ime on izreče.

VENECIJA

Zlatni golubarnik tu pokraj vode
što umiljata i zelena spava;
slan vjetrić tragove zasipava
uske, kud crne barke brode.

Nježnih i čudnih lica grupa,
sjajne igračke u dućanima:
lav s knjigom vezan na jastucima,
lav s knjigom vrh mramornog stupa.

Kao na staroj i ocvaloj slici
mrzne se neba blijedo-plava boja,
al' nije tijesno u toj stisci
i nije sparno usred vrelog znoja.

U SPOMEN M. BULGAKOVU

Evo to ja tebi, mjesto grobnih ruža,
umjesto kadionika dimnog;
ti, tako surovog života, iskuša
do kraja preziranje divno.
Ti vino pio si i šaljiv bio,
i zid ti zaguši disanje,
i strašnu si gošću sam k sebi primio,
i ostao nasamo kraj nje.
I nema te, sve ukrug zašuti
o tužnom životu visokom,
samo moj će glas, nalik flauti
zvučat na nijemom podušju tvom.
O, tko smje vjerovat da će, ludoj skoro
meni, plačnoj zbog dana bivših,
meni što gorim na ognju sporom,
sve zaboravivši, sve izgubivši,
pripasti spomen na njega punog sila,
i volje, i blistavih sanja,
s kim sam kao jučer govorila
dok je krio bol smrtnog drhtanja.

* * *

Miriše divlji med – slobodom,
prah – trakom sunčanim,
usne djeva – ljubicom,
ali zlato – ničim.
Rezeda vodom miriše,
jabuka na ljubav prvu,
ali nama zauvijek otkriše
da krv miriše samo krvlju...

I uzalud je namjesnik Rima
pred cijelim narodom prao ruke
uz krike zlokobne rulje;
i škotska je kraljica
uzalud s uskih dlanova
otirala krvave mrlje
u zagušljivome mraku carskog doma...

* * *

Kakva god da sam. Drugu vam ja želim, –
al' bolju. Sreću više ja ne dijelim
poput kog šarlatana i trgovca.
Dok ljetovaste spokojno u Soči,
k meni su gmizale takve noći
i slušala sam takva zvonca!..

Sva Azija u proljetnoj je magli,
i tulipani, do užasa jarki,
izatkali su od sto milja ćilim.
O, što da činim s tolikom čistoćom
i što sa svetom nevinošću ovom,
o, što da s ovim ljudima ja činim!..

Ja nisam nikad promatrač bivala,
već zbog nečeg se uvijek ukivala
u zabranjene zone prirodnom.
Bolesti nježne iscjeliteljica,
a tuđih muževa prijateljica
i udova neutješna mnogom.

Sijed vijenac nisam uzalud dobila,
na mome licu put crna probila
i ljude plašim već tamninom.
Ali i moja oholost već mine:
poput nje, druge – patnice Marine,
i ja se moram opiti prazninom.

I doći ćeš ogrnut crnim plaštom,
s tom svijećom zelenkastom, strašnom.
i neću ti moći vidjeti lika.
I kratko će me mučiti pitalica,
čiju to ruku krije rukavica,
i tko mi posla noćnog namjernika.

* * *

Zaboravit me? Izum dobar!
Ja zaborav i sto put teži
trpljah, i sto put usred groba
ležah, gdje možda i sad ležim.
Muza je glušila, slijepjela,
u zemlji kao zrno gnjila,
da bi, kao Feniks iz pepela,
u eteru se modrom digla.

NATPIS NA KNJIZI

Što si dao, to je tvoje.

Šota Rustaveli

Pod kakvom govorim ruševinom,
ispod kakvog ja vrištim odrona,
bolu je kao u vapnu živom
pod svodovima tog smradnog podruma.

Učinit ću se kao nijema zima,
zauvijek vječna vrata zalupiti,
a moj glas će biti blizak svima,
i opet će mu ipak vjerovati.

* * *

Ako bi sve što su duševnu pomoć
molili od mene na tom svijetu, -
svi jurodivi i nijemi,
odbačene žene i bogalji,
robijaši i samoubojice,-
poslali meni po jednu kopejku,
postala bih "bogatija od ikog u Egiptu",
kako govoraše Kuzmin pokojni...
Ali nisu mi slali kopejke,
već su sa mnom dijelili svoju snagu,
i ja sam postala jača od ikog na svijetu -
tako da mi čak ni ovo nije teško.

* * *

Sve u Moskvi prožeto pjesmama,
i potpuno izbodeno rimom,
neka nijemost caruje nad nama,
neka se i s rimom raselimo,
neka šutnja bude tajnim znakom
onih što su s vama, a ne sa mnom,
vi se sjedinite tišinom nevinom
što podzemljem tamni granit kuje
o čarobni zaključava krug,
noću nad uhom smrt prorokuje
zaglušujući najgromči zvuk.

* * *

Nije mudro što neveselim tonom
katkad zvuči moj nepokorni stih
i što tugujem. Već su za Flegetonom
tri četvrtine čitalaca mojih.

A vi, prijatelji! Malo vas osta, -
pa ste mi miliji od najmilijih...
Kako nam kratko putovanje posta,
koje se činilo duže od svih.

IZLAZAK KNJIGE

Taj dan je uvijek izuzetan.
krijući jade, čemer, zlosti,
pjesnik domaćin bude poduzetan,
čitalac – gost je pun blagosti.

Dok jedan vodi goste k hramu,
drugi – u kolibe vode,
treći – u noć čežnje tamnu,
mojima – i mučila gode.

Zašto, i tko su, i otkuda,
a putem u nikud nagrnu,
Što ih vuče – kakva to čuda,
za kakvu to zvijezdu crnu?

A svakom je bez sumnje jasno
kojem se daru nadat smije,
da je tu ostatak – preopasno,
da Edenski vrt – to nije.

Pokušaj poći! Opet nagrnu,
i nema spasa od tog časa...
i usput mi srce istrgnu
suosjećanjem bez glasa.

* * *

Neka mi čak nema leta
izvan labuđega jata...
Avaj, lirski je poeta
biti muško obvezatan.
Inače sve brkaš redom,
dok ne kucne ti rastanak -
i vrt nije - vrt, dom - nije dom,
a sastanak - nije sastanak.

* * *

Kad god ja dozivam po navici
prijatelja zavjetnih imena,
uvijek kad jeknu ti čudni povici
odgovara mi samo – tišina.

* * *

Ne ponavljaj – ti nisi dušom prazan –
onaj izraz što je nekada kazan.
Ali, možda, poezija sama
i jeste jedan citat prekrasan.

* * *

Pohvala ta mi ne pripada
i Sapho nema ništa s tim,
ja poznam drugi uzrok sada
o kojem nećemo čitati.
Nek' se netko spašava bijegom,
drugi domahne siguran,
te pjesme bjehu sa podtekstom
takvim kao da gledaš bezdan.
A uvučen si tim bezdanom,
nikako do dna tog spusta,
i govorit će neprestano
tišina njegova pusta.

* * *

Zar nisam ja na križu bila,
zar nisam tonula u more,
zar su mi usta zaboravila
ukus more!

* * *

I ugleda luna lukava,
kad se kraj vrata skrila,
kako sam svoju posmrtnu slavu
s tom večeri zamijenila.

Odsad će me zaboravljati,
gnjiju mi knjige s polica.
Ahmatovskom se neće zvati
ni strofa, a ni ulica.

* * *

Vrag me ne izda. Sve mi uspjelo je.
Evo sad tu su i moći javni znaci.
Iščupaj iz grudi srce moje
i psu najgladnijem ga baci.

Ja dobila sam skoro za sve oprost,
neću ni jednu riječ izreći sama.
Nema sada, - i prošlost mi je gordost,
i od tog sam se zagrcnula srama.

REKVIJEM

*Ne, ne pod tuđim nebeskim svodom,
ni pod zaštitom tuđih krila,
ja sam bila sa svojim narodom
tad kad je s njim nesreća bila.*
1961.

UMJESTO PREDGOVORA

U strašnim godinama ježovštine provela sam sedamnaest mjeseci u redovima pred lenjingradskim tamnicama. Nekako me jedanput netko "prepoznao". Žena modrih usana, koja je stajala iza mene i koja, naravno, nikada nije čula moje ime, prenula se iz svima nam svojstvene skamenjenosti i upitala me na uho (ondje smo sve govorile šaptom),

- A ovo - možete li opisati?

I ja sam rekla:

- Mogu.

Tada nešto poput osmijeha kliznu po tome što je nekada bilo njeno lice.

1. travnja 1957. Lenjingrad

POSVETA

Ova žalost već grmi gorama
i velika rijeka gubi tok,
al' zatvorska brava se ne slama,
a pored nje "robijaška jama",
i groza od bola samrtnog.

Za nekoga svježi vjetar vije,
za nekog se zlati zalazak -

mi, sve iste, ne znamo što krije
škrgutanje ključa najmrskije
i vojnički korak pretežak.

K'o na misu, rano smo kretale
po toj prijestolnici podivljaloj,
kao zagrobne se sjene sretale,
sunce nisko, Nevom magle pale,
ipak nade u daljini poj.

Presuda... I odmah suze kanu,
odsječena od svih u čas taj,
bolno život iz srca istrgnu
i nauznak sruše uz silinu,
ali ide...Sama... Posrtaj...

Gdje su prijateljice nevine
mojih dvaju ljeta mahnitih?
što im bure sibirske pričine,
što priviđaju od mjesečine?
Njima šaljem ovaj pozdrav tih.

UVOD

Bilo je to kada se smiješio
samo mrtvac, smirenosti rad.
K'o privjesak neki je stršio
kraj tamnica svojih Lenjingrad.

Kad su išle, patnjom iznurene,
osuđenih gomile kroz mrak,
željezničke pjevale sirene
kratku pjesmu za dug rastanak.

Zvijezde smrti stajahu nad nama,
nevina je Rusija ranjena

pod okrvavljenim čizmama
i maricom crnom pogažena.

- 1 -

Odveden si čim se dan zasjaji,
pratila sam te kao mrtva,
jecađ djece u gornjoj odaji,
na polici svijeća zadrhtala.
Kao svetačke usne ti ledene.
smrtni znoj na čelu... Pamti! -
I ja ću, kao ustaničke žene,
pod kulom Kremlja zavijati.

- 2 -

Tiho teče tihi Don,
slazi mjesec žut u dom.

U šeširu nakrivljenu,
žuti mjesec prati sjenu.

Ova žena boluje,
ova žena samuje,
mrtav muž, robija sin,
molite se za me vi.

- 3 -

Ne, ovo nisam ja, ovo netko drugi stradava.
ja tako ne bih mogla, a to što se zbilo,
neka crna sukna pokriju,
i neka odnesu fenjeri...

Noć.

- 4 -

Da ti je vidjeti, rugalice,
ljubimice drugova svih,
carskoselska vesela grešnice,
što ti se sve na život svi, –
kao tristota, s paketima,
pod Križem ćeš čekati red
i svojim ćeš suzama vrelima
topiti novogodišnji led.

Kraj zatvora se topola klati,
i ni zvuka – a koliko ih
ondje nedužnim životom plati...

- 5 -

Sedamnaest mjeseci krika,
vrati mi se samoj.
Padah pod noge krvnika,
sin si i užas moj.

Sve se zamrsilo zauvijek,
nikako da saznam
tko je sad zvijer, a tko čovjek,
i kada će kazna.

I samo prašni cvjetovi,
zvon kađenja, tragovi
nekud u nikuda.

I pravo u oči bulji,
prijeti skorom pogibli

ogromna zvijezda.

- 6 -

Lagani tjedni proljeću,
što bi? razum nema moć
Kako te, usred tamnice,
motrila, sine, bijela noć,
kako te promatra opet
jastrebljim okom što gori,
kako si visoko raspet,
i o smrti govori.

- 7 -

PRESUDA

I odlomila se riječ kamena
na još žive moje grudi.
Ništa, ja sam na to bila spremna,
nekako ću se potruditi.

Danas velik rad predstoji meni;
treba sjećanje do kraja ubiti,
treba dušu svoju okameniti,
treba novo življenje učiti, -

Ako ne... Vreloga ljeta šuštanje,
pod prozorom mojim kao praznik.
A ja nosim davno predosjećanje
na taj svijetli dan i dom prazni.

- 8 -

SMRTI

Doći ćeš svejedno – zašto ne odmah?
Ja čekam te – meni je mučno.
Zagasih svjetlo, otvorih vrata u taj mah
tebi, prekrasnoj i običnoj.

Zato si kakav god hoćeš oblik daj,
granate otrovne, čim usnem,
ili se kao iskusan bandit prikradaj,
ili otruj kao more tifusne.

Ili pričice smišljene, al' ih čak
do tančina već svatko pozna, –
da bih vidjela plave kape krajičak
i domara blijedog od straha grozna.

Sad mi je svejedno. Jenisejev lom,
zvijezda se polarna ne gasi.
I modar sjaj u oku voljenom
skrivaju posljednji užasi.

- 9 -

Već je bezumlje krilima
pokrilo duše polovinu,
i opija žarkim vinima,
i mami u crnu dolinu.

I shvaćam da sam to ja
dužnu pobjedu ustupila
osluškujući svoja
kao neka tuđa bunila.

I ništa ne dozvoljava

da sobom ponesem sama
(ne vrijedi se umiljavat
i dosađivati molbama):

ni sina mog strašne oči –
skamenjenog stradanja moru,
ni dan kad nas jad zaskoči,
ni čas viđenja u zatvoru,

ni milu hladnoću ruke,
ni sjenu lipe uzbuđene,
ni daleke lake zvuke –
posljednjih riječi utješnje.

- 10 -

RASPEĆE

“Ne oplakuj Me, Majko,
u grobu jesam”.

I

Zbor anđela veliki čas slavio,
nebesa istopiše vatre rujne.
Ocu reče: “Zašto si Me ostavio!”
a Majci: “O, ne oplakuj Me...”

II

Magdalena se tukla, ridala,
učenik drag se skamenio,
a tamo gdje je Majka stajala
šutke, nitko gledat nije smio.

EPILOG

I

Ja spoznah kako opadaju lica,
i kako ispod vjeđa izviruje
strah, kako klinopis oštarih stranica
po obrazima patnja ispisuje,

Kako i kosa pepeljasta i tamna
odjednom postane srebrno-bijelom,
i smiješak vene na smjernim usnama,
i drhti strah u smiješku uvelom.

I molim ne samo za sebe jednu,
već sve te što stajahu kraj mene
na žezi srpnja, u zimu lednu,
kraj crvene zidine oslijepljene.

II

Opet se približi spominjanja čas.
ja vidim, ja čujem, ja osjećam vas:

I onu, oknu odguranu onda,
i onu što rodnom zemljom ne hoda,

I onu što lijepom glavom tresući
reče mi: "Dolazim amo kao kući".

A htjela bih sve poimence zvati,
oteše popis, nemam gdje doznati.

Široki pokrov otkala sam njima
od bijednih riječi, od njih načutima.

Uvijek i svuda u svakoj su misli,
ni novim jedom nisu ih potisli,

Ako mi usta izmučena stisnu,
kojima stomilijunski narod vrisnu,

neka se tako one mene sjete
pred obljetnicu moje smrti svete.

A ako nekad u ovome kraju
spomenik meni dignut pomišljaju.

suglasnost dajem na ove proslave,
samo pod uvjetom da ga ne postave

ni pored mora gdje sam se rodila:
posljednja veza s morem se slomila,

ni u Carskom vrtu kraj panja zavjetna
gdje neutješna traži me sjena sjetna.

Već ovdje gdje odstajah tristo sati,
gdje mi ne htjedoše reze otvarati.

Strepim da neću sred smrti blažene
pamtiti crnih marica sirene,

i kako mrska vrata su škripala,
ko ranjena zvijer starica ridala.

I neka s brončanih vjeđa skamenjenih
sipaju suze pahulja istopljenih.

Izdaleka nek tamnički golubovi
guču dok tiho po Nevi brod plovi.

ožujak 1940.

* * *

Oka ne skidam s horizonta
gdje mećave plešu čardaš.
Nas dijele, mili moj, tri fronta:
naš, dušmanski, i opet naš.

* * *

B. Piljnaku

Kod tebe je za sve to odgonetka...
Kada posvuda mrak besani vrije,
onaj sunčani, onaj klin đurđevka
po tami noći decembarske rije.
I po puteljku idem k tebi sama,
i bezbrižnim se osmjehuješ smijehom,
ali borovi s barskim trstikama
nekim mi čudnim odgovaraju ehom.
O, ako mrtvog tim razbuđujem,
ti mi oprosti, ne mogu drukčije:
za tobom, kao svojim, ja tugujem
i zavidna sam tom tko suze lije,
tko može plakati u strašnom času
za onim koji na dnu jarka leži...
Ali usahnu, oči mi ne zasu,
oči moje ni vlaga ne osvježi.

* * *

O, neponovljivih riječi ima,
a gubi puno – tko ih izreći može.
Plavetnilo je samo neiscrpivo
nebesko, i milosrđe Božje.

VORONEŽ

O. Mandeljštam

I cijeli grad je ostao zaleđen.
kao pod staklom snijeg, zidine, grane.
Po kristalima plašljivo se krećem.
Šarene sanjke tako su nestvarne.
A iznad Petra voronješkog – vrane,
jablani, i svod svijetlo-zelen grane
sunčanim prahom, smočen, zamućen,
i Kulikovskom bitkom zrače strane
te pobjedničke zemlje svemoguće.
I jablanovi kao krive čaše
odjednom zveknu nad nama što jače,
kao da piju za veselje naše
sred gozbe tisućgostne, bračne.

A u sobi pjesnika u nemilosti
dežuraju redom strah i Muza,
i noć se vuče
koja svanuće ne prinosi.

SJEĆANJA

GOVOR O PUŠKINU

Moj prethodnik P. E. Ščegolev završava svoj rad o Puškinovom dvoboju i smrti nizom zapažanja o tome zašto su predstavnici visokog društva mrzili pjesnika i izopćili ga kao strano tijelo iz svoje sredine. Sada je došlo vrijeme da izvrnemo taj problem na njegovo naličje i glasno progovorimo ne o tome što su oni učinili njemu, nego što je on učinio njima.

Poslije tog oceana prljavštine, izdaja, laži, ravnodušnosti prijatelja i naprosto gluposti *poletika* i *nepoletika*, rođačica Stroganovih, idiota-konjičkih gardista, koji su od dantesovskog slučaja složili *une affaire de régiment* (pitanje časti regimente), licemjernih salona Nesselrodea i ostalih, visokog dvora koji zaviruje kroza sve ključanice, uzvišenih tajnih savjetnika – članova Državnoga vijeća, koji se ne ustručavaju uspostaviti tajni policijski nadzor nad genijalnim pjesnikom – poslije svega toga doista je svečano i divno vidjeti kako je taj ohol i nemilosrdni ("svinjski", rekao bi sam Aleksandar Sergejevič) i još, naravno, nepismeni Peterburg postao svjedokom da su, čuvši kobnu vijest, tisuće ljudi nagrnule pjesnikovu domu i zauvijek sa cijelom Rusijom ondje ostale.

"Il faut que j'arrange ma maison", rekao je Puškin umirući.

Za dva dana njegov je dom postao svetinjom Domovini, i bogatije, svjetlije pobjede svijet nije vidio.

Cijela epoha (uza škripu, naravno) malo-pomalo počela se zvati Puškinovom. Sve ljepotice, frajljice, domaćice salona, gardijske dame, dvorjani, ministri, načelnici i ne-načelnici, postupno su se počeli nazivati Puškinovim suvremenici, a zatim počnuli u kartotekama i imenskim kazalima (s iskrivljenim nadnevcima rođenja i smrti) puškinističkih izdanja.

On je pobijedio i vrijeme i prostor.

Kaže se: Puškinova epoha, Puškinov Peterburg. A to već s književnošću ni nema izravnog odnosa, to je već nešto posve drugo. U dvorskim dvoranama, gdje su plesali i spletkarili protiv pjesnika, više njegovi portreti i čuvaju se njegove knjige, a njihove su blijede sjene zauvijek otuda otjerane. Za njihove se prelijepe dvorce i vile govori: ovdje je boravio Puškin ili ovdje nije boravio Puškin. Sve ostalo nikome nije zanimljivo. Car imperator Nikolaj Pavlovič u bijeloj sobovini veličanstveno blista na zidu Puškinova muzeja; rukopisi, dnevници i pisma počinju se cijeniti ako se u njima pojavi čarobna riječ "Puškin". I, što je za njih i

najstrašnije, mogli bi sami čuti pjesnika:

*Nećete za me biti odgovorni,
možete dalje još mirnije spati.
Sila je – pravo, samo vaša djeca
zbog mene vas će uvijek proklinjati.*

I uzalud ljudi misle da deseci spomenika sazdanih rukom mogu zamijeniti taj jedan *aere perennius* što nije rukom stvoren.

SVE JE NJEMU PRIPADALO

... U Kislovodsku su svi okolo čitali Ljermontova. Činilo se da je sam zrak bio prožet njegovim stihovima. Puno kasnije trudila sam se prenijeti taj čudni osjećaj u katrenu o demonu.

“Kao Vrubelj naš nadahnuti
mjesečevo svjetlo je taj profil crtao.
I ispričat će vjetar blaženi
to što je Ljermontov zatajio.”

To je bilo čudno zagonetno biće – carsko-selski leib-husar, koji je živio na Kolpijskoj ulici i putovao u Peterburg kočijom, zato što se njegovoj baki činila opasnom željeznica, iako joj se nisu činili opasnima prvi redovi gdje je, usput govoreći, vojnik Ljermontov za svoju ledenu hrabrost zaslužio zlatno oružje.

On nije vidio carskoselske parkove s njihovim plotunima, kameronama i lažnom gotikom, zato je primijetio kako “put kroz maglu ispred mene sijeća”.

On je ostavio bez pažnje znamenite petergofske fontane da bi, gledajući Markizovu baru, zamišljeno izustio: *Bijeli se jedro usamljeno...*

On možda štošta nije čuo ali je tvrdo zapamtio da je “pjevala rusalka nad tihom rijekom, puna nepojmljive žudnje...”

On je oponašao u stihovima Puškina i Byrona, ali zato već cijelo stoljeće svi oponašaju njega. I posve je očito da je to nemoguće, budući da on vlada onim što glumci zovu “stotom intonacijom”.

Njega riječ sluša kao zmija krotitelja: od skoro uličnog epigrama do molitve.

Riječi koje je rekao o zaljubljenosti nemaju ravnih ni u kojoj poeziji svijeta.

To je tako jednostavno, tako neočekivano i tako bezdano:

“Ima riječi – čije značenje
ili je tamno ili ništavno,
ali ih ravnodušno

ne možete slušati”.

Da je napisao samo tu pjesmu opet bi bio velik pjesnik.

Ja ne govorim sad o njegovoj prozi. On je tu prestigao samoga sebe za sto godina te u svakoj stvari ruši mit o tome da je proza – dostignuće samo zrelog uzrasta.

Čak i to što se drži nedostupnim za velike liričare – teatar – on je pokorio.

Taj mladi čovjek umro je s ugledom zlog podsmješljivca, a nije li on 1829. godine napisao ove jednostavne, dobre, dirljive i uopće ne dječje, unatoč petnaestogodišnjem autorovu uzrastu, riječi o prijateljstvu:

“Ja sam mislio u svijetu nema prijatelja,
nema prijateljstva nježno postojanog
i velikodušnog i jednostavnog;
Ali ti se pojavio, goste nezvani,
i opet mi vratio spokoj!
S tobom se osjećajima slijevam,
u riječima veselim sreću pijem...”

Poslije pjesnikove smrti njegovo ime i životopis bili su okruženi milijim srcu malograđanskim sumrakom.

Ali do danas, ne samo grob nego i mjesto njegove pogibije, puni su visokog sjećanja o njemu. Čini se da nad Kavkazom lebdi njegov duh i doziva se s duhom drugoga pjesnika

“Tu Puškinu izgnanstvo započe
i Ljermontovu skonča se izgnanstvo”.

USPOMENE O A. BLOKU

U Peterburgu jeseni 1913. godine na dan neke restoranske proslave Verhaerenovog dolaska u Rusiju, na bestuževskom je tečaju bila jedna zatvorena večer (tj. samo za polaznice).

Neko organizatorici je palo na um pozvati i mene. Trebala sam pozdraviti Verhaerena, kojega sam nježno ljubila ne zbog njegova proslavljenog urbanizma, nego zbog jedne male pjesme *Na drvenom mostiću na kraju svijeta*.

Ja sam zamišljala bogato peterburško restoransko čestitanje, koje je zbog nečega uvijek sličilo na zadušnice, frakove, dobar šampanjac i loš francuski jezik, te zdravice, i odabrala sam polaznice tečaja.

Na tu večer su došle i dame-sponzorice, koje su posvetile svoj život borbi za ravnopravnost žena.

Jedna od njih, spisateljica Ariadna Vladimirova Tirkova-Vergežska, koja me je poznavala od djetinjstva, rekla je poslije moga nastupa:

“Evo, Anička je sebi izborila ravnopravnost”.

U garderobi sam srela Bloka.

Upitala sam ga zašto nije na dočeku Verhaerena?

Pjesnik je odgovorio sa simpatičnom iskrenošću:

“Zato što vas ondje zamole da govorite, a ja ne znam francuski”.

Prišla nam je voditeljica s rasporedom i kazala da nastupam poslije Bloka.

Ja sam se usplahirila: “Aleksandre Aleksandroviču, ne mogu čitati poslije vas”. A on je s prijekorom odgovorio: “Ana Andrejevna, nismo mi tenori”.

U to vrijeme on je već bio najpoznatiji pjesnik Rusije.

Ja sam već dvije godine dosta često čitala svoje pjesme u “Cehu pjesnika” i u ‘Društvu zastupnika umjetničke riječi’, i na “Tornju” Vjačeslava Ivanova, ali ovdje je bilo posve drukčije.

Koliko čovjeka skriva scena, toliko ga neštedimice otkriva pozornica. Ona je nešto poput stratišta. Može biti da sam to osjetila tada prvi put.

Svi mi se posjetitelji počinju činiti kao stoglava hidra.

Vladati dvoranom je vrlo teško – genij tog posla je bio Zoščenko.

Dobar je na pozornici bio i Pasternak.

Mene nitko nije znao i kad sam izašla, čuo se glas: “Tko je to?”

Blok mi je savjetovao da pročitam *Svi smo tu pijanci*.

Ja sam se počela opirati: kad čitam “Ja sam obukla usku suknju”, svi se smiju. On je odgovorio: “Kad ja čitam ‘I pijanci s očima kunića’, također se smiju”.

Čini se, ne ondje nego na nekoj književnoj večeri, Blok je čuo Igora Severjanjina, vratio se u garderobu i rekao: “Ima masni odvjetnički glas”.

Jedne od posljednjih nedjelja trinaeste godine donijela sam Bloku njegove knjige da mi ih potpiše.

Na svakoj je napisao jednostavno: “Ahmatovoj – Blok”.

Evo *Stihova o Prekrasnoj Dami*. A na trećem tomu pjesnik je napisao madrigal posvećen meni:

“Ljepota je strašna, reći će vam...”

Ja nisam nikada imala španjolski šal u kojem sam ondje prikazana, ali je u to vrijeme Blok sanjao o Carmen pa je i mene hispanizirao.

Ja ni “crvene ruže”, razumije se, nikada u kosi nisam nosila.

Nije slučajno da je ta pjesma napisana španjolskom strofom *romancero*.

I za posljednjeg našeg susreta – iza kulisa Velikog dramskog teatra u proljeće 1921. godine – Blok mi je prišao i upitao: “A gdje je španjolski šal?” To su posljednje riječi koje sam čula od njega. (1)

U ljeto 1914. godine bila sam kod mame u Darnici, kod Kijeva.

Početkom srpnja vratila sam se kući, u selo Slepnevo, preko Moskve. U Moskvi sjedam u prvi poštanski vlak koji dolazi. Pušim na otvorenom peronu na nekoj pustoj platformi, parnjača kočī, bacaju vreću s pismima. Pred mojim prestrašenim pogledom odjednom izrasta Blok. Ja kriknem: "Aleksandre Aleksandroviču!", on se osvrne i, budući da nije bio samo veliki pjesnik nego i majstor taktičnih pitanja, pita: "S kime vi putujete?" Ja uspijevam odgovoriti: "Sama!" Vlak krene.

Danas, nakon 51 godinu, otvaram Blokove *Dnevnike* i pod 9. srpnjem 1914. godine čitam: "Ja i mama putovali pogledati sanatorij u Podsolnečnoj. Mene vag tjera. – Ana Ahmatova u poštanskom vlaku".

Blok zapisuje na drugom mjestu da sam ga skupa s Delmas i E. J. Kuzminom-Karavajevom izmučila na telefonu.

Čini se da tim povodom ne mogu ništa navesti.

Telefonirala sam Bloku. Aleksandar Aleksandrovič, sa svojstvenom mu izravnošću i manirom da glasno misli, upita: "Vi vjerojatno zovete zato što vam je Ariadna Vladimirovna-Tirkova prenijela što sam rekao o Vama"? Umirući od znatiželje krenula sam Ariadni Vladimirovnoj na neki njezin dan primanja i pitala što je rekao Blok.

Ali je ona bila neumoljiva: "Anička, ja nikada ne govorim svojim gostima što su o njima kazali drugi."

Blokov dnevnik daruje sitne darove, izvlačeći iz bezdana zaborava i vraćajući nadnevke poluzaboravljenim zbivanjima: i opet drveni Isakijevski most lebdeći pliva k ušću Neve, a ja sa svojim suputnikom s užasom gledam taj neviđen prizor, i za taj dan stoji nadnevak – 11. srpnja 1916. godine, kako je zabilježio Blok.

I opet, već poslije revolucije (21. siječnja 1919. godine), susrećem u kazališnoj blagovaonici omršavjeloga Bloka sumanutih očiju i on mi kaže: "Ovdje se svi sreću kao na onom svijetu".

A onda nas troje (Blok, Gumiljov i ja) ručamo (5. kolovoza 1914. godine) na Carskoselskom kolodvoru prvih dana rata (Gumiljov je već u vojničkoj odori).

Blok je u to vrijeme obilazio obitelji mobiliziranih radi pružanja pomoći.

Kada smo ostali u dvoje, Kolja je rekao: "Zar neće i njega poslati na frontu? To bi bilo isto kao ispeći slavuja".

A nakon četvrt stoljeća u tom istom Dramskom teatru - večer sjećanja na Bloka (1946. godine) i ja čitam svoje nove stihove:

U pravu je - fenjer, apoteka
Neva, nijemost i granit do vijek...
Kao spomenik početku vijeka
još ondje stoji ovaj čovjek -
Kada se od Puškinske kuće
opraštao mahnuvši tada,
smrtno je primio klonuće
kao mir što mu ne pripada.

Listopad, 1965. godine

MANDELJŠTAM (Listići iz dnevnika)

... I smrt Lozinskog na neki način prekinula je nit mojih uspomena. Ne smijem se više ničega sjećati što on ne može potvrditi (Ceha pjesnika, akmeizma, časopisa "Hiperborejac" itd.). Posljednjih godina, zbog njegove bolesti, ja nisam uspjela doreći nešto vrlo važno i pročitati mu svoje stihove iz tridesetih godina (tj. *Rekvijem*). Zbog toga me je on nastavio u nekoj mjeri smatrati onakvom kakvu me je poznavao u Carskom. To sam razjasnila kad smo 1940. godine skupa gledali korekturu zbornika *Iz šest knjiga*.

Nešto slično bilo je i s Mandeljštamom (koji je, naravno, znao sve moje stihove), ali na drukčiji način. On se nije umio prisjećati, točnije, kod njega je bio neki drugi proces, koji sada ne znam imenovati (primjer: Peterburg u *Buci vremena* viđen svijetlim očima petogodišnjeg dječaka).

Mandeljštam je bio jedan od najblistavijih sugovornika: on nije slušao samoga sebe i odgovarao samome sebi, kao što danas gotovo svi čine. U razgovoru je bio uljudan, dosjetljiv i beskrajno raznolik. Ja nikad nisam čula da se on ponavljao ili da je vrtio stare ploče. Osip Emiljevič je s neobičnom lakoćom učio jezike. Cijele stranice *Božanske komedije* citirao je napamet na talijanskom. Nedugo prije same smrti molio je Nadju da ga nauči engleski, koji uopće nije znao. O stihovima je govorio blistavo, pristrano i ponekad je bio čudovišno nepravedan, na primjer, prema Bloku. O Pasternaku je govorio: "Ja sam tako puno mislio o njemu da sam se čak umorio", i "uvjeren sam da nije pročitao nijednog mog retka".

Ograničavali su ga čitatelji. Stalno mu se činilo da ga ne vole oni koji bi trebali. On je dobro poznavao i pamtio tuđe stihove, često se zaljubljavao u pojedine retke, lako je pamtio ono što su mu čitali. Volio je govoriti o nečemu što je zvao svojom "idolatrijom". Ponekad, želeći me zabaviti, pripovijedao mi je nekakve drage gluposti. Nasmijavali smo jedno drugo dotle da smo u "Oblačku" padali po divanu koji je pjevao svim oprugama, i smijali se do besvijesti kao djevojke iz Joyceova *Uliksa*.

S Osipom Mandeljštamom upoznala sam se u "Tornju" Vjačeslava Ivanova u proljeće 1911. g. Tada je on bio mršav dječak, s đurđicom u zapučku, s visoko zabačenom glavom i trepavicama do jagodica. Drugi put sam ga vidjela kod Tolstoja u Staro-Neviskom, on me nije prepoznao: Aleksej Ivanovič ga stade ispitivati kakva je Gumiljovljeva žena, i on pokaza

rukama kakvu sam veliku kapu imala. Uplašila sam se da će se dogoditi nešto nepopravljivo pa sam se predstavila.

To je bio moj prvi "Mandeljštam", autor zelenoga *Kamena* (izdanje "Akme"), koji mi je poklonio s ovakvom posvetom: "Ani Ahmatovoj – bljesci spoznaje u besvijesti dana. S poštovanjem – autor."

S njemu svojstvenom divnom autoironijom Osip je volio pripovijedati kako mu je stari Židov, vlasnik tipografije gdje je tiskan *Kamen*, čestitajući izlazak knjige stisnuo ruku i rekao: "Mladiću, vi ćete pisati sve bolje i bolje."

Ja ga vidim kao kroz rijetki dim-maglu Vasiljevskog otoka i u restoranu bivšega Kinšija (ugao Druge linije i Velikog prospekta; sad je ondje briačnica), gdje je nekada, prema legendi, Lomonosov zapio državni sat i kamo smo mi (Gumiljov i ja) ponekad dolazili doručkovati iz "Oblačka". Nikakvih skupova u "Oblačku" nije bilo, niti je moglo biti. To je bila naprosto studentska soba gdje se nije imalo na što ni sjesti. Opis *five o'clocka* u "Oblačku" (Georgij Ivanov – pjesnici) izmišljen je od prve do zadnje riječi. Ivanov nije prešao prag "Oblačka". Ali Mandeljštam je bio plodan suradnik, ako ne i koautor *Antologije antičke gluposti*, koju su članovi "Ceha pjesnika" (gotovo svi, osim mene) sastavljali za večerom.

"Lezbijo, gdje si bila...
Sin Leonide bje škrt..."

Putniče, otkuda ideš? Bio sam gost kod Šilejka.
Prekrasno živi čovjek, za ručak gusku jede,
Tipku dotakne rukom, samo se svjetlo pali.
Ako takvi žive u Četvrtoj Roždenstvenskoj ljudi,
Putniče, odgovaraj, molim, kakvi tek žive u Osmoj?

Sjećam se, to je Osipov rad. Zenkevič također tako misli.
Epigram o Osipu:

Na lijevom ramenu pepeo i šuti –
Užas drugova – Zlatozub.

Ovo je možda sastavio čak Gumiljov. Pušeci, Osip je otresao pepeo tobože preko ramena, ipak, na ramenu je obično naraslo brdašce pepela.

Evo stihova o pecima (čini mi se V. V. Gippijusa):

Petkom u Hiperboreju
Rascvat je književnih ruža...
Izlazi Mihail Lozinski, pripaljujući i šaleći se,
Rukom milujući gospodarsko svoje časopisno čedo.

U Nikolaja Gumiljova visoko zabačena noga,
Za romantičku sjetvu rasipajući biser.
Neka u Carskom gromko plače Ljova,
U Nikolaja Gumiljova visoko zabačena noga.

Tužnim pogledom i zavodnim
Gleda Ahmatova na sve,
Kao pravi mošus bješe
Njeno mirisno krzno.
Gleda u oči gostima šutljivim...
Mandeljštam, Osip, u akmeističku kočiju...
Sjevši...

Nedavno su pronađena pisma Osipa Emiljeviča Vjačeslavu Ivanovu (1909). To su pisma sudionika Proakademije (po "Tornju"). To je Mandeljštam simbolist. Zasad nema tragova da mu je Vjačeslav Ivanov odgovarao. Pisao je dječak od 18 godina, ali moglo bi se zakleti da je autoru tih pisama 40 godina. Tu je i mnoštvo stihova. Oni su dobri, ali u njima nema onoga što zovemo Mandeljštam.

Uspomene sestre Adelaide Gercik potvrđuju da nas Vjačeslav Ivanov nije sve priznavao. Godine 1911. nikakvog poštovanja kod Mandeljštama prema Vjačeslavu Ivanovu nije bilo.

U desetim godinama, naravno, svugdje smo se sretali: u redakcijama, kod poznanika, petkom u "Hiperboreju", tj. kod Lozinskog, u "Lutajućem psu", gdje mi je on, među ostalim, predstavio Majakovskog. Jedanput, upravo u "Psu", kad smo svi večerali i zveketali suđem, Majakovski se sjetio da čita stihove.

Osip Emiljevič mu je prišao i rekao: "Majakovski, prestanite čitati stihove. Niste vi rumunjski orkestar". Bilo je to u mojoj nazočnosti. Oštroumni Majakovski nije se snašao da odgovori, o čemu je komično pričao Hardžijevu. U "Akademiji stiha" ("Društvo skrbnika umjetničke riječi", gdje je carevao Vjačeslav Ivanov) i na sastancima "Ceha pjesnika", koji su bili neprijateljski raspoloženi prema ovoj Akademiji, Mandeljštam je vrlo brzo postao prvom violinom. Tada je napisao tajanstvenu (i ne osobito uspješnu) pjesmu o *Crnom anđelu na*

snijegu. Nadja tvrdi da se odnosi na mene, ali s tim crnim anđelom stvar je, kako mi se čini, prilično složena. Za tadašnjeg Mandeljštama pjesma je slaba i nerazumljiva. Čini se da nije nikada ni tiskana. Vjerojatno je to rezultat razgovora s V. K. Šilejkom, koji je tada nešto slično govorio o meni. Ali Osip još tada "nije umio" (njegov izraz) pisati stihove "ženi i o ženi". *Crni anđeo* je vjerojatno prvi pokus i time se objašnjava njegova bliskost s mojim stihovima:

Crnih anđela oštra krila,
uskoro će i posljednji sud,
i vatre sjajnog rumenila
kao ruže rastu snijegom svud.

(Brojanice)

Meni ove stihove Mandeljštam nikada nije čitao. Poznato je da su ga razgovori sa Šilejkom nadahnuli za pjesmu *Egipćanin*.

Gumiljov je rano i dobro ocijenio Mandeljštama. Upoznali su se u Parizu. Vidi kraj Osipove pjesme o Gumiljovu. Tamo se pričalo da je Nikolaj Stepanovič bio napudran i u cilindru:

Ali u Peterburgu mi je akmeist više blizu
nego romantički Pjero u Parizu.

Simbolisti ga nikad nisu prihvatili. Dolazio je Osip Emiljevič u Carsko. Kad se zaljubljavao, a to je dosta često događalo, ja sam nekoliko puta bila njegovom povjerenicom. Koliko se sjećam, prva je bila Ana Mihajlovna Zeljmanova-Čudovska, ljepotica-slikarica. Ona ga je naslikala na modroj pozadini sa zabačenom glavom (1914? - u Aleksejevskoj ulici). Ani Mihajlovnoj nije pisao stihove, na što se sam gorko tužio - još 'nije umio' pisati ljubavne stihove. Druga je bila Cvetajeva, kojoj su upućeni krimski i moskovski stihovi, treća Salomeja Andronikova (Andrejeva, sada Galjpern, koju je Mandeljštam ovjekovječio u knjizi "Tristia - Kada Slamčica..."). Ja se sjećam raskošne Salomejine spavaće sobe na Vasiljevskom otoku.

U Varšavu je Osip Emiljevič zaista putovao i ondje ga je zaprepastio geto (tog se sjeća i M. A. Z.), ali za pokušaj samoubojstva, o kojem priopćava Georgij Ivanov, čak ni Nadja nije čula, kao ni za kćerčicu Lipočku, koju je ona tobože rodila. Na početku revolucije (1920), u ono vrijeme kada sam ja živjela u potpunoj osamljenosti i čak se ni s njime nisam sretala, on je bio jedno vrijeme zaljubljen u glumicu Aleksandrinskog teatra Olgu Arbeninu, koja je postala

ženom J. Jurkuna, i pisao joj je stihove (*Zato što ne uspjeh ruke tvoje*, itd.), Rukopisi su tobože propali za vrijeme blokade, ali sam ih ja vidjela kod H. Sve te predrevolucionarne dame (bojim se, da sam među ostalima i ja) nakon mnogo godina on je nazvao "nježnim Evropljankama":

Od ljepotica tadašnjih, od tih Europljanki nježnih,
koliko bijah zbunjen, prenapet i tužan.

Prekrasni stihovi upućeni su Olgi Vakselj i njenoj sjeni "u hladnom stockholmskom grobu"...
Tu je bio stih: "Što jedna žena zna o smrtnom času..."

(Usporedi moje: "Je l' nas smrtni čas takao").

Također njoj: Hoćeš, valjenke ću skinut.

Godine 1933-1934. Osip Emiljevič je burno, kratko i neuzvraćeno bio zaljubljen u Mariju Sergejevnu Petrovih. Njoj je posvećena, točnije upućena pjesma *Turkinja* (naslov moj), ljubavna, po mom mišljenju najbolja ljubavna pjesma 20. stoljeća (Majstorice gledat kao kriva). Marija Sergejevna pripovijeda da je bila još jedna prekrasna pjesma o bijeloj boji. Rukopis se vjerojatno izgubio. Nekoliko redaka Marija Sergejevna zna napamet.

Nadam se da ne treba podsjećati da ovaj donžuanski popis ne uključuje registar žena s kojima je Mandeljštam bio blizak.

Dama koja je "preko ramena pogledala" – to je takozvana Bjaka (Vera Arturovna), tada životna suputnica S. J. Sudejkina, a sada supruga Igora Stravinskog.

U Voronježu se Osip družio s Natašom Štampelj. Legenda o njegovu zanosu Anom Radlovom nema nikakve osnove.

Arhistratig je ušao u ikonostas,
u noćnoj tišini zamirisa valerijana.

Arhistratig mi zadaje pitanja,
što će ti pletenice
i ramena tvojih sjajni atlas...

Osip je to sastavio iz vesele zlobe, a ne *par dépit* i s glumljenim užasom jednom mi je šapnuo: "Arhistratig je stigao", tj. Radlovoj je netko rekao o toj pjesmi.

Desete su godine veoma važno vrijeme na Mandeljštamovu stvaralačkom putu, i o tome će se još mnogo razmišljati i pisati (Villon, Čaadajev, katolicizam). O njegovu kontaktu s grupom "Gileja" pogledaj Zenkevičeve uspomene.

Mandeljštam je revnosno posjećivao sastanke Ceha, ali u zimu 1913-1914. (poslije raspada akmeizma) Ceh nas je počeo opterećivati, pa smo čak predali Gorodeckom molbu za zatvaranje Ceha, koju smo Osip i ja napisali. Sergej Gorodecki je izdao rezoluciju: "Sve povješati, a Ahmatovu zatočiti". Bilo je to u redakciji "Sjevernih zapisa".

Kao sjećanja na Osipov boravak u Peterburgu 1920. g, osim divnih stihova O. Arbeninnoj, ostali su još živi, izbljედjeli kao Napoleonove zastave, plakati tog vremena – za večeri poezije gdje Mandeljštamovo ime stoji pored Gumiljovljeva i Blokova. Svi stari peterburški cimeri još su bili na svojim mjestima, ali iza njih, osim prašine, mraka i razjapljene praznine, ničeg nije bilo. Pjegavac, glad, strijeljanje, mrak u stanovima, mokra drva, ljudi natekli do neprepoznatljivosti. U Gostinjskom dvorištu mogao se nabrati veliki buket poljskog cvijeća. Trunula je znamenita peterburška drvena kaldrma. Iz podrumskih prozora "Krafta" još je mirisalo na čokoladu. Sva groblja su bila porušena. Grad se nije naprosto izmijenio, već se sasvim pretvorio u svoju suprotnost. Ali stihove su voljeli (najviše omladina), gotovo isto kao danas (tj. 1964. godine).

U Carskom, tad zvanom dječje odmaralište "Drug Uricki", svi su imali koze; zbog nečega su se sve zvale Tamare.

SKICA PO PRIRODI

Što se pak tiče pjesme *Iz poluokreta*, njezina je povijest ovakva: u siječnju 1914. Pronin je organizirao veliku večer "Lutajućeg psa", ali ne u svom podrumu, već u nekoj velikoj dvorani u Konjušarskoj ulici. Obični posjetitelji gubili su se u mnoštvu "tuđih" (tj. tuđih svakoj umjetnosti) ljudi. Bilo je previše vruće, tijesno, bučno i prilično zbrkano.

Na kraju nam je dosadilo pa smo pošli (nas dvadesetak-tridesetak) kod "Psa" na Mihajlovski trg. Tamo je bilo mračno i prohladno. Ja sam stajala na pozornici i s nekim razgovarala. Nekoliko ljudi iz sale počeo je moliti da čitam stihove. Ne mijenjajući položaj, nešto sam pročitala. Prišao je Osip: "Kako ste samo stajali, kako ste čitali", i još nešto o šalu (pogledaj, Osip Mandeljštam u sjećanjima V. S. Sreznjevske). Ista takva skica po prirodi bio je i katren *Crte su lica iskrivljene*. Bila sam s Mandeljštamom na Carskoselskoj stanici (desetih godina).

On je kroz stakla kabine gledao kako telefoniram. Kad sam izašla, pročitao mi je ta četiri retka.

O CEHU PJESNIKA

Sastanci Ceha pjesnika od studenog 1911. do travnja 1912. (tj. našeg odlaska u Italiju): približno 15 sastanaka (po tri mjesečno). Od listopada 1912. do travnja 1913. – približno deset sastanaka, po dva mjesečno. Nije loš dobitak za *Poslove i dane*, kojima se, usput rečeno, izgleda, nitko ne bavi.

Dnevne pozive sam slala ja (tajnica); Lozinski je načinio za mene adresar članova 'Ceha'. Taj sam popis dala Japancu Narumi tridesetih godina.

Na svakom pozivu bila je nacrtana lira. Ona je na ovitku moje *Večer, Divlje Porfire* Zenkeviča i *Skitskih krhotina* Elene Jurjevne Kuzmine-Karavajeve.

CEH PJESNIKA 1911-1914. g.

Gumiljov, Gorodecki – blagajnici; Dmitrij Kuzmin-Karavajev – činovnik; Ana Ahmatova – tajnica; Osip Mandeljštam, Vladimir Narbut, M. Zenkevič, N. Bruni, Georgij Ivanov, Georgij Adamovič, V. V. Gippijus, M. Moravska, Elena Kuzmina-Karavajeva, Černjavski, M. Lozinski. Prvi sastanak kod Gorodeckih na Fontanki; bio je Blok, Francuzi...! Drugi kod Lize na Manežnom trgu, zatim kod nas u Carskom (Mala 63), kod Lozinskog na Vasiljevskom otoku, kod Brunija u Akademiji umjetnosti. Akmeizam je bio zaključen kod nas u Carskom Selu (Mala 63).

Mandeljštam je revoluciju dočekao kao sasvim kompletan, i već, premda u uskom krugu, poznat pjesnik.

Mandeljštam je među prvima počeo pisati stihove na građanske teme. Revolucija je za njega bila krupan događaj, i riječ narod ne figurira slučajno u njegovim stihovima. Posebno često sretala sam se s Mandeljštamom 1917-1918. g, kad sam stanovala u Viborgskoj kod Sreznevskih (Botkinska 9) – ne u ludnici, već u stanu primarijusa Vjačeslava Sreznevskeg, muža moje prijateljice Valerije Sergejevne.

Mandeljštam je često svraćao po mene pa smo se vozili kočijama po nevjerojatnim rupčagama revolucionarne zime, između slavnih vatri koje su gorjele gotovo do svibnja, slušajući topovsku pucnjavu koja je dopirala tko zna odakle. Tako smo se vozili na nastupe u Akademiju umjetnosti, gdje su organizirane večeri u korist ranjenika i gdje smo oboje nekoliko puta nastupali. Bili smo skupa i na koncertu Butomo-Nazvanove, gdje je pjevala Schuberta (v. *Pjevali su nam Schuberta*). Iz toga su vremena svi stihovi koji su upućeni meni... "Nisam tražio u cvjetnim trenucima" (prosinac 1917. g.). "Tvoj izgovor je meni divni". Osim toga, meni su upućena i četiri katrena iz raznih vremena:

1. Hoćete li biti kao igračka (1911. g.)
2. Crte su lica iskrivljene (10-e g.)
3. Privikavaju se na pčelara pčele (30-e g.)
4. Našeg poznanstva na izmaku (30-e g.)

i ovo proročanstvo koje se djelomično zbilo:

Jednom će u bijesnoj prijestolnici,
na divlji praznik kraj obale Neve,
uza zvukove odvratnoga bala
strgnut maramu s prelijepe glave.

Nakon malo kolebanja odlučujem se sjetiti u ovim zapisima da sam morala objasniti Osipu kako nije u redu da se tako često srećemo; to može ljudima dati materijala za neispravno tumačenje prirode naših odnosa. Poslije toga, otprilike u ožujku, Mandeljštam je nestao. Tada su svi nestajali i pojavljivali se, i nitko se nije tome čudio.

U Moskvi Mandeljštam postaje stalnim suradnikom "Zastave rada". Moguće je da tajanstvena pjesma *Telefon* pripada tom vremenu:

TELEFON

Na ovom divljem strašnom svijetu
ti, prijatelju noćnih sahrana,
u visokom strogom kabinetu
samoubojice – telefone!

Asfalta crna jezera
izrita su jarošću kopita,
i uskoro će se pojaviti sunce: uskoro
bezumni pijetao će se oglasiti.

A tamo je hrastova Valhala
i stari gozbeni san;
sudba naredi, noć odluči,
kad se prenu telefon.

Sav zrak su ispili teški zastori,
tamno je na kazališnom trgu.
Zvoni – i zavrtješe se sfere:
samoubojstvo je odlučeno.

Kud pobjeći od bučnoga života,
otići od toga kamenoga?
Šuti, prokleta kutijo!
Na morskom dnu cvjeta: oprosti!

I samo glas, glas – ptica
Leti na gozbeni san.
Ti – spasu i iskro
Samoubojstva – telefone!

Opet i sasvim letimično vidjela sam Mandeljštama u Moskvi 1918. g. 1920. dva ili tri puta dolazio je k meni u Sergijevsku (u Peterburg) dok sam radila u biblioteci Agronomskog instituta i ondje stanovala. Tada sam saznala da su ga na Krimu zatvorili "bijeli", a u Tiflisu – menjševici.

U ljeto 1924. g. Osip Mandeljštam je doveo k meni (Fontanska 2) svoju mladu ženu. Nadjuša je bila ono što Francuzi zovu *laide, mais charmante*. Otada je počelo moje prijateljstvo s Nadjušom i održava se do danas.

Osip je Nadju volio nevjerojatno, nezamislivo. Kada su joj u Kijevu operirali slijepo crijevo, on nije izlazio iz bolnice i sve vrijeme je stanovao u sobici kod bolničkog vratara. Nadju nije puštao od sebe ni koraka, nije joj dopuštao da radi, bio je jadno ljubomoran i tražio je od nje savjet za svaku riječ u stihu. Ništa slično nisam vidjela u životu. Sačuvana Mandeljštamova

pisma ženi u potpunosti potvrđuju taj moj dojam.

Godine 1925. živjela sam u istom hodniku s Mandeljštamovima u pansionu Zajceva u Carskom Selu. I Nadja i ja smo bile teško bolesne, ležale smo, mjerile temperaturu koja je bila stalno visoka, i, čini mi se, nijednom nismo šetale po obližnjem parku. Osip Emiljevič je svaki dan odlazio u Lenjingrad, pokušavao se zaposliti i dobiti novce za nešto. Tamo mi je sasvim tajno pročitao stihove posvećene O. Vakselj, koje sam zapamtila i također tajno zapisala (*Hoćeš, valjenke ću skinut*). Ondje mi je diktirao i svoje uspomene na Gumiljova.

Jednu su zimu Mandeljštamovi živjeli (zbog Nadjina zdravlja) u Carskom Selu, u Liceju. Bila sam kod njih nekoliko puta – dolazila sam se skijati. Htjeli su stanovati u sporednom krilu Velikog dvorca, ali su se ondje dimile peći i prokišnjavali krovovi. Tako je iskrsnuo Licej. Osipu se tu nije sviđalo. On je ljuto mrzio takozvane carskoselske vrs kavce, Holerbaha i Roždenstvenskog, i spekulacije s Puškinovim imenom.

Prema Puškinu Mandeljštam je imao neki neobičan, gotovo okrutan odnos – u tom odnosu kao da mi se pričinja neka kruna nadljudske neporočnosti. On je bio protiv svakog puškinizma. O tome da je “Jučerašnje sunce na crnim nosilima nose” – Puškin, ni ja, čak ni Nadja, nismo znale, i to je postalo jasno tek sad iz skica (pedesete godine). Moju *Posljednju bajku* – članak o *Zlatnom pjetliću* – sam je uzeo s mog stola, pročitao i rekao: “Upravo – šahovska partija”.

Sijalo je Aleksandrovo sunce,
prije sto ljeta sijalo je svima

(studen 1917. g.) –

– naravno, i to je Puškin.

Bila sam kod Mandeljštamovih i u ljeto u Kineskom Selu, gdje su stanovali s Livšicima. U sobama uopće nije bilo nikakvog namještaja i zjapile su rupe iz trulih podova. Za Osipa Emiljeviča nimalo nije bilo zanimljivo što su tu nekoć živjeli i Žukovski i Karamzin. Uvjerena sam da je on namjerno, zovući me u kupovinu cigareta ili šećera, govorio: “Hajdemo u europski dio grada”, kao da je to Bahčisaraj ili nešto u istoj takvoj mjeri egzotično. Ista namjerna nepažnja je u retku: “Tamo se smješkaju ulani”. U Carskom nikada nije bilo nikakvih ulana, nego su bili husari, žuti oklopnici i pratnja.

Godine 1928. Mandeljštamovi su bili na Krimu. Evo Osipova pisma od 25. kolovoza – na dan

smrti Nikolaja Stepanoviča:

“Draga Ana Andrejevna,

Pišemo Vam s P.N. Luknickim iz Jalte, gdje sve troje vodimo mukotrpan radni život.

Htio bih kući, htio bih da Vas vidim. Znajte da sam stekao sposobnost da vodim zamišljeni razgovor u mašti samo s dva čovjeka: s Nikolajem Stepanovičem i s Vama. Razgovor s Koljom nije se prekinuo i nikada se neće prekinuti. U Peterburg ćemo se vratiti nakratko u listopadu. Nadji tamo nije preporučljivo zimovati. Nagovorili smo P. N. da ostane na Jalti iz egoističnih razloga. Pišite nam.

Vaš O. Mandeljštam”

Jug i more bili su mu gotovo isto tako neophodni kao Nadja.

Da mi je kap sinjeg mora,

U iglene makar ušice.

Pokušaji da se nastane u Lenjingradu nisu bili uspješni. Nadja nije voljela ništa vezano za taj grad i željela je u Moskvu, gdje je živio njen voljeni brat Evgenij Jakovljevič Hazin. Osipu se činilo da ga netko u Moskvi voli, da ga netko cijeni a pokazalo se suprotno. U njegovoj biografiji iznenađuje jedan detalj: u ono vrijeme (1933. g.) Osipa Emiljeviča su primali u Lenjingradu kao velikog pjesnika, *persona grata*, i sl., njemu je u “Europski hotel” došao da se pokloni cijeli književni Lenjingrad (Tinjanov, Ejhenbaum, Gukovski – Grigorij Aleksandrovič Gukovski bio je kod Mandeljštamovih i u Moskvi), i njegov dolazak i večeri bili su događaji koji su ostali u sjećanju puno godina i pamte se još i danas (1962); od lenjingradskih književnih znanstvenika Mandeljštamu su uvijek bili vjerni – Lidija Jakovljeva Ginzburg i Boris Jakovljevič Buhštab – veliki poznavaoči Mandeljštamove poezije. Ne treba u vezi s time zaboravljati ni Cezara Volpea.

Od književnih suvremenika Mandeljštam je visoko cijenio Babelja i Zoščenka, koji je znao za to i veoma se time dičio. Najviše od svega Mandeljštam je mrzio Leonova. Netko je rekao da je N. Č. napisao roman. Osip je na to reagirao s nepovjerenjem. Rekao je da je za roman u najmanju ruku potrebna robija Dostojevskog ili desetine Lava Tolstoja.

U Moskvi Mandeljštama nitko nije htio znati, i osim sa dva-tri mlada znanstvenika-prirodnjaka Osip se nije ni s kim družio. (Poznanstvo s A. Belim je bilo koktebelkog podrijetla).

Pasternak se nekako kolebao, uklanjao, volio samo Gruzijce i njihove "žene-ljepotice". Savezna uprava je bila sumnjičava i uzdržana.

U jesen 1933. g. Mandeljštam je napokon dobio (opjevani) stan (dvije sobe, peti kat, bez lifta; plinskog štednjaka i kade još nije bilo) u Naščokinskoj ulici (*Stan bijel kao papir*), i skitalački život kao da se završio.

Kod Osipa su se počele skupljati knjige, najviše stara izdanja talijanskih pjesnika (Dante, Petrarca). U stvari, ništa se nije završilo; sve vrijeme je trebalo nekamo telefonirati, nešto čekati, nečemu se nadati. I nikada iz svega toga nije ništa proizlazilo. Osip Emiljevič je bio neprijatelj pjesničkih prijevoda. On je u mojoj prisutnosti u Naščokinskoj govorio Pasternaku: "Vaša sabrana djela sastojat će se od dvanaest tomova prijevoda i jednog toma vaših vlastitih pjesama." Mandeljštam je znao da prijevodi iscrpljuju stvaralačku energiju i bilo ga je gotovo nemoguće natjerati da prevodi. Okolo se počelo skupljati mnogo ljudi, često prilično mutnih i gotovo redovito nepotrebnih. Ne gledajući na to što je vrijeme bilo relativno vegetarijansko, sjena nesreće i osuđenosti ležala je na toj kući. Išli smo jednom po Perečistenki (veljača 1934), o nečemu smo pričali – ne sjećam se. Skrenuli smo na Gogoljev bulevar, i Osip je rekao: "Spreman sam na smrt". Evo već 28 godina ja se sjećam tog časa kada prolazim pokraj toga mjesta.

Dosta dugo nisam vidjela Osipa i Nadju. Godine 1933. Mandeljštamovi su doputovali u Lenjingrad, na nečiji poziv. Smjestili su se u Europskom hotelu. Osip je imao dvije večeri.

Tek je bio naučio talijanski i zanosio se Danteom recitirajući napamet cijele stranice. Počeli smo razgovarati o *Čistilištu*. Ja sam pročitala odlomak iz XXX. pjevanja (pojava Beatrice):

Sopra candido vel cinta...

Osip je zaplakao. Ja sam se uplašila: "Što je sad?" – "Ne, ništa, samo te riječi i vaš glas". Nije moje da se toga sjećam. Ako Nadja hoće, neka se sjeća.

Osip mi je govorio napamet odlomke iz pjesme *Hulitelji umjetnosti* N. Kljujeva – razlog pogibije nesretnog Nikolaja Aleksejeviča. Svojim sam očima vidjela kod Varvare Kličkove Kljujevljevu molbu (iz logora za pomilovanje): "Ja sam osuđen zbog svoje pjesme *Hulitelji umjetnosti* i zbog ludih stihova iz mojih skica". Odande sam uzela dva stiha kao epigraf *Naličja*, a kada sam nešto s negodovanjem govorila o Jesenjinu, Osip je odgovarao da se Jesenjinu može sve oprostiti zbog stiha:

Nisam strijeljao nesretnike po tamnicama.

I općenito, nije se imalo od čega živjeti: neki poluprijevod, polurecenzije, poluobećanja. Bez obzira na zabranu od strane cenzure, Osip je štampao u Zvijezdi kraj *Putu u Armeniju* (na način staroarmenskog). Prihodi su jedva bili dovoljni za plaćanje stana i sljedovanja. U to vrijeme Mandeljštam se izgledom veoma izmijenio: otežao je, posijedio, počeo teško disati – ostavljao je dojam starca (imao je 42 godine), ali oči su kao nekad blistale. Stihovi su postajali sve bolji, proza također. Ova proza, tako nenaslušana, zaboravljena, tek sada nalazi put do čitaoca, ali zato stalno slušam, uglavnom od omladine koja za njom luduje, da u 20. stoljeću nije bilo takve proze. To je takozvana *Četvrta proza*.

Posebno pamtim jedan od naših tadašnjih razgovora o poeziji. Osip Emiljevič, koji je vrlo bolno podnosio to što danas zovu kultom ličnosti, rekao mi je: "Stihovi danas moraju biti politički" i pročitao *Pod sobom mi ne osjećamo*. Otprilike tada je i nastala njegova teorija o "poznanstvu riječi". Puno kasnije on je tvrdio da se stihovi pišu kao rezultat jakih uzbuđenja, kako radosnih tako i tragičnih. O svojim stihovima gdje hvali Staljina: "Htio bih reći ne Staljin – Džugašvili" (1935?) rekao mi je: "Sada shvaćam da je to bila bolest." Kada sam pročitala Osipu svoju pjesmu: *Odveli su te u zoru* (1935) rekao je: "Hvala vam." Ovi stihovi iz *Rekvijema* odnose se na hapšenje N. N. P. 1935. g. Na svoj račun Mandeljštam je shvatio (ispravno) i posljednji stih u pjesmi *Malo geografije (Ne europskom prijestolnicom)*.

On, opjevan od prvog pjesnika,
Od nas grešnih i od tebe.

13. svibnja 1934. g. bio je uhapšen. Tog istog dana poslije mnoštva telegrama i telefonskih poziva doputovala sam Mandeljštamovima iz Lenjingrada, gdje je nedugo prije toga izbio njegov sukob s Tolstojem.

Tada smo svi bili takvi siromasi da sam za povratnu kartu uzela sa sobom svoj orden Majmunske palače, posljednji koji je Remizov dao u Rusiji (donijeli su mi ga poslije Remizovljeva bijega) (1921.) i malu statuu (rad Danjka, moj portret, 1924) radi prodaje.

Kupila ih je S. Tolstoj za Muzej Saveza pisaca.

Nalog za uhićenje potpisao je osobno Jagoda. Pretres je trajao svu noć. Tražili su stihove, gazili po rukopisima razbacanim iz sanduka. Svi smo sjedili u jednoj sobi. Vladao je tajac. Iza zida, kod Kirsanova, čula se havajska gitara. Isljednik je u mojoj prisutnosti našao *Vuka* i pokazao Osipu Emiljeviču. On je šutke klimnuo. Opraštajući se, poljubio me je. Odveli su ga

u sedam ujutro. Bilo se sasvim razdanilo. Nadja je pošla k bratu i Čulkovima na Smolenski bulevar. Dogovorile smo se da se negdje nađemo. Vrativši se skupa kući, pospremile smo stan i sjele doručkovati. Opet lupanje, opet oni, opet pretres. Evgenij Jakovljevič Hazin je rekao: "Ako dođu još jednom, odvest će i vas sa sobom".

Pasternak, kod kojega sam bila toga dana, pošao je moliti za Mandeljštama u "Izvestija", k Buharinu, a ja u Kremlj k Enukidzeu. Prodrijeti tada u Kremlj bilo je pravo čudo.

To je udesio glumac Ruslanov pomoću Enukidzeova sekretara. Enukidze je bio prilično pristojan, ali je odmah upitao: "A možda su nekakvi stihovi?" Time smo ubrzali, a vjerojatno i smekšali rasplet. Presuda – tri godine u Čerdinju, gdje se Osip bacio kroz prozor bolnice zato što mu se učinilo da su došli po njega (v. *Stance*) i slomio ruku. Nadja je poslala telegram u CK.

Staljin je naredio da se stvar preispita i dopustio da izaberu drugo mjesto, zatim je telefonirao Pasternaku. Sve u vezi s tim razgovorom zahtijeva posebnu pažnju.

O tome pišu obje udovice, i Nadja i Zina, a postoji i beskonačan folklor. Nekakva Trioleška čak se usudila napisati (naravno, u Pasternakove dane), da je Boris uništio Osipa. Nadja i ja smatramo da se Pasternak držao za četvorku. Ostalo je previše poznato. Skupa s Pasternakom bila sam i kod Usijejiča, gdje smo zatekli i saveznu upravu i puno tadašnje marksističke mladeži. Bila sam i kod Piljnjaka, gdje sam viđala Baltrušajtisa, Špeta i S. Prokofjeva. Od svih muškaraca jedino je Perec Markiš posjetio Nadju.

A u to vrijeme bivši blagajnik Ceha pjesnika, bivši Sergej Gorodecki, nastupajući negdje izgovorio je ovu besmrtnu rečenicu:

"Ovo su stihovi one Ahmatove koja je postala kontrarevolucionar", tako da su čak u "Književnim novinama", koje su objavile izvještaj s toga sastanka, prave riječi oratora bile ublažene (v. "Literaturnaja gazeta", 1934. g. svibanj).

Buharin je na kraju svog pisma Staljinu napisao: "I Pasternak je također uzbuđen." Staljin je saopćio o odluci da će s Mandeljštamom sve biti u redu. Pitao je Pasternaka zašto se nije brinuo i nastojao pomoći. "Kad bi moj prijatelj dopao nevolje, ja bih sve prevrnuo da ga spasim" Pasternak je odgovorio da se nije on brinuo, ne bi Staljin ni saznao za tu stvar. "Zašto se niste obratili meni ili književnim organizacijama?" – "Književne se organizacije ne bave time od 1927. g. – "Ali, ipak je on vaš prijatelj".

Pasternak se zbunio i Staljin je poslije kratke pauze nastavio s pitanjem: "Ali ipak je on majstor, majstor?"

Pasternak je odgovorio: "To nije važno". Boris Leonidovič je mislio da ga Staljin provjerava zna li za stih i time je objasnio svoje neodlučne odgovore: "Zašto mi stalno govorimo o Mandeljštam i Mandeljštamu, a ja odavno želim s vama porazgovarati". – "O čemu?" – "O životu i smrti." Staljin je spustio slušalicu.

Još neobičnije podatke o Mandeljštamu donosi H. u svojoj knjizi o Pasternaku: tu su čudovišno opisane vanjske okolnosti i priča o Staljinovu telefonskom pozivu. Sve to miriše na informacije Zinaide Nikolajevne Pasternak, koja je ljuto mrzila Mandeljštamove, držeći da oni kompromitiraju njezina "lojalnog muža". Nadja nikada nije išla Borisu Leonidoviču i ni za što ga nije molila, kao što piše Robert Pain. Ti podaci idu od Zine, kojoj pripada znamenita besmrtna izreka: "Moji sinovi najviše vole Staljina – a onda mamu."

Dolazilo je dosta žena. Zapamtila sam da su bile lijepe i elegantne, u novim haljinama: još nedodirnuta nevoljama Sima Narbut; ljepotica oteta Turkinja (kako smo je prozvali), Zenkevičeva žena; zgodna i neobično spokojna Nina Olševska. A Nadja i ja smo sjedile u zgužvanim vestama, žute i skamenjene. S nama je bila i Ema Gerštejn i Nadjin brat.

Nakon 15 dana rano ujutro Nadji su telefonirali i predložili, ako hoće putovati s mužem, da bude na Kazanskoj stanici. Sve je bilo svršeno. Nina i ja smo pošle skupljati novce za put. Davali su mnogo. Elena Sergejevna Bulgakova je zaplakala i gurnula mi u ruku sav sadržaj svoje torbice. Na stanicu smo pošle skupa.

Svratile smo u Lubjanku po dokumente. Dan je bio vedar i svijetao. Sa svakoga prozora gledali su nas žoharski brkovi "uzročnika svečanosti". Osipa vrlo dugo nisu dovozili. On je bio u takvom stanju da ga čak nisu mogli posjesti u robijaška kola. Moj vlak s Lenjingradske stanice je odlazio i ja nisam dočekala. Braća, tj. Evgenij Jakovljevič Hazin i Aleksandar Emiljevič Mandeljštam, otpratili su me, vratili se na Kazansku stanicu, i tek su tada dovezli Osipa, s kojim je bilo zabranjeno razgovarati.

Bilo je vrlo loše što ga nisam dočekala i što me nije vidio, zato što mu se zbog toga u Čerdinju činilo da sam sigurno nastradala. Putovali su pod stražom "slavnih momaka sa željeznih kapija GPU", koji su čitali Puškina.

U to vrijeme obavljale su se pripreme za prvi kongres pisaca (1934. g.) i meni su također poslali anketni listić. Osipovo zatvaranje ostavilo je na mene takav dojam da nisam mogla

podignuti ruku da ispunim anketu. Na tom kongresu Buharin je proglasio Pasternaka prvim pjesnikom (na užas Demjana Bednog), mene izgrdio, i, vjerojatno, ni riječi nije rekao o Osipu.

U veljači 1936. g. bila sam kod Mandeljštamovih u Voronježu i saznala sve detalje o njegovu "slučaju". On mi je pričao da je u nastupu ludila trčao po Čerdinju i tražio moje strijeljano truplo, o čemu je glasno govorio svima, a luk u slavu Čeljuskinaca smatrao je postavljenim u čast svoga dolaska. Pasternak i ja smo išli redovnom vrhovnom tužiocu da molimo za Mandeljštama, ali tada je već započeo teror i sve je bilo uzalud. Zadivljuje da se širina, prostranstvo, duboko disanje pojavljuje u Mandeljštamovim stihovima upravo u Voronježu, kad je bio najmanje slobodan.

I u glasu mome poslije gušenja
zvuči zemlja – posljednje oružje.

Vrativši se od Mandeljštamovih, napisala sam pjesmu Voronjež. Evo njezina kraja:

A u sobi pjesnika u nemilosti,
Dežuraju redom strah i muza,
I noć se vuče
Koja svanuće ne prinosi.

O sebi u Voronježu Osip je govorio: "Ja sam po prirodi čekač. Zbog toga mi je ovdje još teže."

Početkom dvadesetih godina (1922) Mandeljštam je dva puta vrlo oštro napadao moje stihove u tisku ("Ruska umjetnost", No 1, 2 - 3). On i ja nismo to nikada komentirali. Ali on o svojoj pohvali mojih stihova nikada također nije govorio, i ja sam je pročitala tek sad (recenzije na "Almanah muza" i *Pismo o ruskoj poeziji*, 1922, Harkov).

Ondje su ga, u Voronježu, s ne baš čistim namjerama, natjerali da pročita referat o akmeizmu. Ne treba zaboravljati što je on rekao 1937: "Ja se ne odričem ni živih, ni mrtvih". Na pitanje što je to akmeizam, Mandeljštam je odgovorio: "Nostalgija za svjetskom kulturom". U Voronježu je s Mandeljštamom bio Sergej Borisovič Rudakov, koji se, nažalost, pokazao ne tako dobrim kao što smo mislili. On je očito patio od neke vrste manije veličine – ako mu se činilo da stihove ne piše Osip, već on – Rudakov. Rudakov je poginuo u ratu i ne bih htjela detaljno opisivati njegovo ponašanje u Voronježu.

Ipak, sve što potječe od njega treba primati s velikim oprezom. Sve što piše o Mandeljštamu u svojim bulevarskim memoarima *Peterburške zime* Georgij Ivanov, koji je otišao iz Rusije na samom početku dvadesetih godina i zreloga Mandeljštama uopće nije poznavao, nevažno je, prazno i nerealno. Klepanje takvih memoara naivna je stvar. Ne treba ni sjećanja, ni pažnje, ni ljubavi, ni osjećaja vremena. Sve valja, i sve se prima sa zahvalnošću skromnih potrošača. Gore je, naravno, kada to ponekad stigne u ozbiljne književno-znanstvene radove. Evo što je učinio Leonid Šacki (Strahovski) s Mandeljštamom: pri ruci autoru su dvije-tri knjige dovoljno "pikantnih" memoara (*Peterburške zime* Georgija Ivanova, *Jednoipooki strijelac* Benedikta Livšica, *Portreti ruskih pisaca* Erenburga, 1922). Te knjige su potpuno iskorištene.

Materijalni se dio crpi iz vrlo ranog priručnika Kozmina *Pisci suvremene epohe*, Moskva 1928. Zatim se iz Mandeljštamove zbirke *Pjesme* izvlači pjesma *Koncert na kolodvoru* – čak ni vremenski posljednja u toj knjizi. Ona se proglašava posljednjim pjesnikovim djelo. Datum smrti određuje se proizvoljno – 1945. (sedam godina kasnije od pravog datuma smrti – 27. prosinca 1938). To što su u nizu časopisa i novina tiskani Mandeljštamovi stihovi, u najmanju ruku veličanstveni ciklus *Armenija* u "Novom svijetu" 1930, Šackog ne zanima. On vrlo bezobzirno objavljuje da je s pjesmom *Koncert na kolodvoru* Mandeljštam umro, prestao biti pjesnik, postao tužni prevodilac, zapustio se, lutao po krčmama, itd. To je vjerojatno, usmena informacija kakvog pariškog Georgija Ivanova. I umjesto tragične figure rijetkog pjesnika koji je u vrijeme voronješkog progonstva nastavio pisati pjesme neizrecive ljepote i snage, mi dobivamo "građanskog luđaka", probisvijeta, zapušteno biće. I sve to u knjizi koja je izašla pod egidom najboljeg, najstarijeg i sl. američkog sveučilišta (harvardskog), na čemu od sveg srca čestitamo najboljem, najstarijem američkom sveučilištu.

Čudak? Naravno, čudak. On je, na primjer, istjerao mladoga pjesnika koji se došao žaliti da ga ne štampaju.

Zbunjeni je mladić silazio niz stepenice, a Osip je stajao na vrhu stepeništa i vikao za njim: "A jesu li Andrea Cheniera tiskali? A jesu li Sapfu tiskali? A Isusa Krista jesu li tiskali?" S. Lipkon i A. Tarkovski i sada rado pripovijedaju kako ih je Mandeljštam grdio za mladenačke stihove.

Artur Sergejevič Lurje, koji je bio blizak s Mandeljštamom i koji je vrlo vrijedno napisao o odnosu Osipa Mandeljštama prema muzici, pričao mi je (desete godine) da je jednom išao s Mandeljštamom po Nevskom i da su sreli nevjerojatno lijepu damu.

Osip je dosjetljivo predložio svom suputniku: "Otmimo sve od nje i dajmo Ani Andrejevnoj."
(Točnost se može provjeriti kod Lurjea.)

AMADEO MODIGLIANI

Ja veoma vjerujem onima koji ga opisuju drukčijim nego što sam ga ja znala, i evo zašto. Kao prvo, ja sam mogla znati samo jednu stranu njegova bića (sjajnu) – ta ja sam naprosto bila tuđa, vjerojatno, na svoj način ne vrlo jasna dvadesetogodišnja žena, strankinja; i drugo, sama sam primijetila u njemu veliku promjenu kada smo se sreli 1911. godine. On je sav nekako potamnio i smršavio.

Godine 1910. vidjela sam ga vrlo rijetko, samo nekoliko puta. Pa ipak mi je cijele zime pisao.(2) To da je pisao stihove, nije mi rekao.

Kako ja danas shvaćam, njega je najviše začudila moja sposobnost pogađanja misli, viđenja tuđih snova i ostale gluposti na koje su se moji znanci odavno priviknuli. On je sveudilj ponavljao “On communique”.(3)

Često je govorio “Il n’y a que vous pour réaliser cela”.(4)

Vjerojatno nismo oboje shvaćali jednu bitnu stvar: sve što se događalo bilo je za nas dvoje pretpovijesću naših života: njegovog vrlo kratkog, moga – vrlo dugoga.

Dah umjetnosti još nije oprljio, nije preobrazio ta dva bića, to je mogao biti svijetli, laki čas pred zoru.

Ali budućnost koja, kao što je poznato, baca svoju sjenu davno prije nego što dođe, kucala je na prozor, skrivala se iza fenjera, presijecala snove i plašila strašnim bodlerovskim Parizom, koji se pritajio negdje blizu.

I sve božansko u Modiglianiju samo je isknilo kroz nekakav mrak. On je imao glavu Antinoja i oči sa zlatnim iskrama – on nije bio nalik ni na koga na svijetu. Njegov glas mi je ostao zauvijek u sjećanju.

Znala sam ga kao jadnika – nije bilo jasno od čega živi. Kao umjetnik tada nije imao ni sjene priznanja.

Živio je tada (1911. godine) u Impasse Falguiere. Bio je tako siromašan da smo u Luxembourškom parku uvijek sjedili na klupici a ne na plaćenim stolcima kakav je bio običaj.

On se uopće nije žalio ni na posve očitu bijedu, ni na također očito nepriznavanje. Samo jedanput u 1911. godini je rekao da mu je prošle zime bilo tako loše da čak nije mogao ni misliti o sebi najdražem.

Činio mi se kao okružen čvrstim prstenom usamljenosti. Ne sjećam se da se ikome klanjao u Luxembourškom vrtu ili u Latinskoj četvrti, gdje su se svi manje ili više međusobno poznavali. Ja nisam od njega čula ime ni jednoga znanca, prijatelja ili umjetnika i nisam čula od njega ni jedne šale. Nikad ga nisam vidjela pijana, niti je ikad mirisao na vino.

Očito je počeo piti kasnije, ali hašiš je već nekako figurirao u njegovim pričama.

Životnu prijateljicu, poznatu, tada nije imao. On nikad nije pričao priče o budućoj zaljubljenosti (što, eto, svi čine).

Sa mnom nije govorio ni o čemu zemaljskom. Bio je pristojan, ali to nije bilo posljedica kućnog odgoja nego uzvišenosti njegova duha.

U to vrijeme se zanimao kiparstvom; radio je u dvorištu pored ateljea (u pustom kutku čulo se samo lupanje njegovoga batića) u obličju radnika. Zidovi njegova ateljea bili su prekriveni portretima nevjerojatne dužine (kako mi se danas čini – od poda do stropa).

Dovršene ih nisam vidjela – jesu li preživjeli? Svoju skulpturu je zvao “la chose”.⁽⁵⁾ – Bila je postavljena, čini se, u Indépendants⁽⁶⁾ 1911. godine.

On me zamolio da je dođem pogledati, ali mi nije prišao na izložbi jer nisam bila sama nego s prijateljima.

U vrijeme mojih velikih gubitaka nestala je i fotografija s tom stvari koju mi je poklonio.

U to vrijeme Modigliani je sanjao o Egiptu. Vodio me je u Louvre vidjeti Egipatski odjel, uvjeravao me da je sve ostalo, “tout le reste”, nedostojno pažnje.

Crtao je moju glavu s ukrasima egipatskih carica i plesačica i činilo se da je posve zanesen velikom umjetnošću Egipta.

Očito je Egipat bio njegovim posljednjim zanosom.

Uskoro će on postati tako samobitan da se ničega ne možete sjećati gledajući njegova platna. Danas to razdoblje Modiglianija zovu “période negre”.⁽⁷⁾

On je govorio: "Les bijoux doivent etre sauvages" (ukrasi moraju biti divlji), u povodu mojih afričkih perla, i crtao me s njima.

Vodio me je gledati le vieux Paris derriere le Panthéon (stari Pariz iza Panteona) noću pri mjesečini.

Dobro je znao grad ali smo ipak jedanput zalutali.

Rekao je: "J'ai oublié qu'il y a une île au milieu (L'île St-Louis)".(8) On mi je pokazao pravi Pariz.

U povodu Venere Milonske govorio je da se prekrasno građene žene, koje treba klesati i slikati, uvijek pokazu nespretnima na platnu.

Po kiši (u Parizu često pada kiša) Modigliani je išao s golemim vrlo starim crnim kišobranom. Nekad smo sjedili pod tim kišobranom na klupici u Luxembourgškom parku, padala je topla, ljetna kiša, okolo je drijemao le vieux palais a l'italienne(9), a mi smo uglas čitali Verlainea, kojeg smo dobro znali napamet, i radovali se što pamtimo iste stvari.

Ja sam čitala u nekoj američkoj monografiji da je vjerojatno velik utjecaj na Modiglianija imala Beatrix X.(10) Pogledaj članak P. Guillaume u "Les arts a Pariz" br. 6, str. 1-2, podtekst je očito ovaj: Otkud bi provincijalni židovski dječak mogao biti svestrano i duboko naobražen?). Ona ista koja ga zove "perle et pourceau" (biser i prašćić). Mogu i držim nužnim posvjedočiti da je jednako prosvijetljen Modigliani bio dugo prije poznanstva s Beatrix X., tj. u desetoj godini.

I teško da dama koja velikog umjetnika zove prašćićem može ikoga prosvijetliti.

Prvi stranac koji je vidio kod mene moj portret Modiglianijevom rukom u studenom 1945. godine u Fontanom domu, rekao mi je o tom portretu nešto tako da ja ne mogu "ni sjetiti se, ni zaboraviti", kako je rekao jedan poznati pjesnik o nečem sasvim drugom.

Ljudi stariji od nas pokazivali su po kojoj je aleji Luxembourgškog parka pošao Verlaine uz gomilu poštovatelja, iz "svojega caffee", gdje je svakodnevno ljenčario, u "svoj restaurant" ručati.

Ali, 1911. godine po toj aleji nije išao Verlaine, nego visoki gospodin u besprijekornom kaputu i cilindru s trakom Legije časti – a susjedi su se došaptavali "Henri de Regnier!".

Nama dvoma to ime uopće nije zvučalo. O Anatoleu Franceu Modigliani (kao uostalom ni drugi prosvijećeni Parižani) nije htio ni čuti. Radovao se što ga ni ja nisam voljela.

A Verlaine je u Luxembourškom parku postojao samo u obliku spomenika koji je bio otkriven upravo te godine.

Da, o Hugou Modigliani je jednostavno kazao: "Mais Hugo - c'est déclamatoire"(11). Jedanput smo se, vjerojatno, krivo dogovorili pa nisam zatekla Modiglianija doma nego sam odlučila pričekati nekoliko minuta. Imala sam u rukama buket crvenih ruža. Prozor pod zatvorenim vratima ateljea bio je otvoren. Budući da nisam imala što činiti, počela sam bacati u atelje cvijeće. Ne dočekavši Modiglianija, otišla sam.

Kad smo se sreli, on se čudio kako sam mogla ući u zatvorenu sobu, kad je ključ bio kod njega. Objasnila sam mu što se dogodilo. "Ne može biti - tako je lijepo ležalo".

Modigliani je volio noćima lutati po Parizu i često sam, čuvši njegove korake u sanjivoj tišini ulice, prilazila prozoru i kroza žaluzine pratila njegovu sjenu pod mojim prozorima.

To što je tada bio Pariz već početkom dvadesetih godina zvalo se "Vieux Paris" (stari Pariz) ili "Paris d'avant guerre" (predratni Pariz).

Još su uglavnom cvjetali fijakeri. Kočijaši su imali svoje kabanice koje su zvali "rendez-vous des cochers"(12), i još su bili živi moji mladi suvremenici koji će uskoro izginuti na Marni i pod Verdénom.

Svi lijevi umjetnici, osim Modiglianija, bili su pozvani. Picasso je bio jednako poznat kao danas, ali tada su govorili Picasso i Braque.

Ida Rubinstein je plesala Salomeju, stvarala se raskošna tradicija djagiljevskog Ballets Russes (Stravinski, Nižinski, Pavlova, Karsavina, Bakst).

Danas znademo da sudbina Stravinskog nije ostala prikovana za desete godine, da je njegovo stvaralaštvo postalo najvišim glazbenim izrazom duha dvadesetog stoljeća. Tada to još nismo znali.

Dvadesetog lipnja 1910. godine bila je postavljena Žar ptica a 13. lipnja 1911. godine Fokin je postavio kod Djagiljeva Petrušku.

Prokop novih bulevara po živom tijelu Pariza (koju je opisao Zola) još nije bio posve završen

(Bulevar Raspail). Verner, Edisonov prijatelj, pokazao mi je u Taverne de Panthéon dva stola i rekao:

“A to su vaši socijal-demokrati – ovdje boljševici, a ondje menjševici”.

Žene su s promjenljivim uspjehom pokušavale nositi čas hlače (jupes-colottes), čas su skoro zamotavale noge u pelene (jupes entravées).

Stihovi su bili uglavnom zapušteni, i kupovali su ih samo zbog vinjeta više ili manje poznatih umjetnika.

Ja sam već tada shvaćala da je pariško slikarstvo pojelo francusku poeziju.

René Guille propovijedao je “znanstvenu poeziju” i njegovi tzv. učenici s prevelikom su zlovoljom posjećivali vođu.

Katolička crkva kanonizirala je Ivanu Orleansku.

Ou est Jeanne la bonne Lorraine
Qu’Anglais brulèrent a Rouen?(13)
Villon

Sjećala sam se redaka te besmrtna balade gledajući kipove nove svete. Bile su vrlo sumnjivoga ukusa i počeli su ih prodavati na štandovima crkvenih potreština.

* * *

Talijanski radnik je ukrao Leonardovu Giocondu da je vrati u svoju domovinu i ja sam (već u Rusiji) mislila da sam je posljednja vidjela.

Modigliani je veoma žalio što ne shvaća moje stihove i sumnjao je da se u njima kriju nekakva čudesa, a to su samo bili prvi plahi pokušaji (npr. u “Apolonu” 1911. godine).

Nad apolonovskim slikarstvom (“Svijet umjetnosti”) Modigliani se otvoreno izrugivao.

Začudilo me je to kad je Modigliani ocijenio lijepim jednoga posve ružnog čovjeka i bio vrlo uporan u tome. Ja sam već tada pomislila: on sigurno vidi sve drukčije nego mi.

U svakom slučaju, to što u Parizu zovu modom, ukrašujući tu riječ raskošnim epitetima,

Modigliani uopće nije primjećivao.

On me nije crtao u prirodi, nego kod sebe doma – darovao mi je te crteže.

Bilo ih je šesnaest. Molio me je da ih uramim i postavim u svojoj carskoselskoj sobi. Oni su stradali u carskoselskoj kući u prvim godinama revolucije.

Preživio je onaj u kojem se manje nego u ostalima predosjećá njegovo buduće “nu”...

Najčešće smo pričali o stihovima. Oba smo znali puno francuskih stihova: Verlainea, Laforguea, Mallarmea, Baudelairea.

Zatim sam srela umjetnika – Aleksandra Tišlera, koji je također kao Modigliani volio i pamtio stihove. To je takva rijetkost među slikarima!

Dantea mi nikada nije čitao. Može biti zato što ja tada još nisam znala talijanski.

Jedanput je rekao: “J’ai oublié de vous dire que je suis juif”.(14)

Da je rodom iz blizine Livornoa – odmah je rekao, i da ima 24 godine, a imao je 26.

Rekao je da su ga zanimali avaiatori (po današnjem – piloti) ali kada se jedanput s jednim upoznao, razočarao se: pokazalo se da su naprosto sportaši (što je očekivao?).

U to vrijeme rani, lagani(15) i, kako je svakome poznato, nalik na police za knjige, zrakoplovi su kružili nad mojim smeđim i iskrivljenim vršnjakom (1889) – Eiffelovim tornjem.

Činio mi se da je nalik na gigantski svijećnjak, zaboravljeni velikan u prijestolnici patuljaka.

Ali to je nešto guliverovsko.

* * *

...a okolo je slavio nedavno pobjednički kubizam, koji je bio stran Modiglianiju.

Mark Chagal je već dovezao u Pariz svoj čarobni Vitebsk, a po pariškim bulevarima se šetala u obliku nepoznatog mladog čovjeka još neizišla zvijezda – Charlie Chaplin. “Veliki nijemi” (kako su tada zvali kino) još je krasno šutio.

* * *

“A daleko na sjeveru”... u Rusiji su umrli Lav Tolstoj, Vrubelj, Vera Komissarževska; simbolisti su objavili da su u krizi, a Aleksandar Blok je prorokovao:

O kad bisti znali djeco vi
hladnoću i mrak budućih dana...

Tri kita na kojima se do danas njiše dvadeseto stoljeće – Proust, Joyce i Kafka – još nisu postojali kao mitovi, iako su bili živi kao ljudi.

* * *

U sljedećim godinama kada sam, uvjerena da se takav čovjek mora proslaviti, pitala za Modiglianija sve koji dolaze iz Pariza, odgovor je uvijek bio jedan isti: “Ne znamo, nismo čuli!” (16), ni B. Anrep (poznati mozaicist) ni N. Altman, koji je tih godina, 1914. do 1915, slikao moj portret.

Samo ga je jedanput N. S. Gumiljov, kad smo posljednji put skupa putovali sinu u Bežeck (u svibnju 1918) a ja spomenula Modiglianijevo ime, nazvao “pijano čudovište”, ili nešto u tom smislu, i rekao da su se u Parizu posvađali zbog toga što je Gumiljov u nekakvom društvu govorio ruski, a Modigliani se bunio...

Prema putnicima se Modigliani odnosio prezirno. On je držao da su putovanja samo surogat istinskog djelovanja.

Les chants de Maldoror (Maldororova pjevanja) stalno je nosio u džepu; tada je ta knjiga bila bibliografskom rijetkošću. Pripovijedao je kako je pošao u rusku crkvu na božićno jutrenje da vidi procesiju, jer je volio raskošne ceremonije. I kako se neki “vjerojatno vrlo važan gospodin” (moglo bi se misliti – iz veleposlanstva) izmijenio blagoslov s njim. Modigliani, čini se, pojma nije imao što to znači...

Meni se dugo činilo da o njemu nikada više neću ništa čuti...

A naslušala sam se o njemu vrlo mnogo...

U početku NEP-a, kada sam bila članom Uprave tadašnjeg Saveza književnika, obično smo zasjedali u Kabinetu Aleksandra Nikolajeviča Tihonova (Lenjingrad, Mohovaja 36, izdavač:

“Svjetska književnost”).

Tada su ponovno uspostavljeni poštanski odnosi s inozemstvom i Tihonov je dobivao puno stranih knjiga i časopisa. Netko mi je (za vrijeme sjednice) predao broj francuskog umjetničkog časopisa.

Otvorila sam ga – Modiglianijeva fotografija... – veliki članak tipa nekrologa; iz njega sam doznala da je on veliki umjetnik 20. stoljeća (sjećam se da su ga uspoređivali s Botticellijem) da o njemu postoji monografija i na engleskom i na talijanskom. Zatim mi je o njemu, u tridesetim godinama, pripovijedao Erenburg koji mu je posvetio stihove u knjizi Stihovi o kanonima i poznavao ga u Parizu nakon mene. Čitala sam o Modiglianiju i kod Karkoa u knjizi Od Montmartrea do Latinske četvrti i u Bulevarskom romanu gdje ga je autor dovodio u vezu s Utrillom.

S uvjerenošću mogu reći da taj hibrid nije na Modiglianija desete-jedanaeste godine uopće sličio, a to što je učinio autor pripada redu zabranjenih postupaka.

Pa i nedavno je Modigliani postao junakom prilično odvratnog francuskog filma Montparnasse 19. To je vrlo gorko!

Bolševo 1959. – Moskva 1964.

ANA AHMATOVA – SIMBOL KULTURNE RUSIJE

1.

Prvi Pjesnik u ženskom obličju – kazala je Marina Cvetajeva za Anu Ahmatovu (1889-1966), pogađajući ono bitno za pojavu Ahmatove u ruskoj i svjetskoj kulturi. Ahmatova je od prve knjige bila autentičan glas istinske poezije i snažne pjesničke osobnosti, a ne tek nježna “poetesa”, kao osobiti, ženski, izdanak u okvirima visoke poezije, poput ekstatične Mirre Lohvicke (1869-1905), danas znane kao prva “ruska Sapfo”. Ahmatova također nije bila ni samosvojna pjesnikinja bez ičega ženskog, kao što je značajna simbolistkinja Zinaida Gippius (1869-1945), koja je većinu pjesama i napisala u muškom rodu, a potpisivala muškim pseudonimima (npr. Anton Krajnij)

Nadimak “ruske Sapfo” Ahmatova je izrijeком odbacivala u svojim stihovima i iskazima, budući da joj se time poezija svodila samo na ljubavnu motivaciju, a njezin ruskojezični izraz samo na – nacionalni znak. Međutim, za bilo kakve uopćene ocjene o prirodi Ahmatovina pjesničkoga bitka (djela i sudbine) posve je dovoljno uzeti doslovce ono što je pjesnikinja napisala o sebi i svojim prethodnicima (Puškinu i Ljermontovu) te suvremenici (Bloku i Mandeljštamu). Kao da je sve vrijeme pisala o sebi, jer na tim poetskim i egzistencijalnim vrhuncima sve sličí jedno drugom. Ahmatova je tako prva, možda i najveća, pjesnikinja čija je poezija postala znamenitim stupom nacionalne i svjetske kulture, što nadilazi stoljeća. Istodobno je njezin tragični život bio obilježen tom poezijom u svom historijskom vremenu, stvarajući isto poetsko-egzistencijalno jedinstvo, o kojemu je pisala i u stihovima i u prozi.

Djetinjstvo i mladost nisu prijetili teškom sudbinom: Ahmatova je rano osjetila svoj pjesnički dar, pišući od djetinjstva “bespomoćne stihove” o Carskom Selu i nestvarnim ljubavima, a to su teme koje će biti zastupljene u njenim pjesmama do posljednjih stihova. Književna sredina akmeista, te jednako prijateljstva koliko i postavke iz njihovih manifesta, zauvijek su označili njezin stvaralački put. Radilo se više o sretnim podudarnostima nego snažnijem utjecaju, bez obzira što je bila udana (1910-1918) za akmeističkoga vođu Nikolaja Gumiljova, prvog strijeljanog pjesnika u sovjetskoj Rusiji. S Osipom Mandeljštamom, također Peterburšcem i

akmeistom, prijateljela je sve vrijeme, prateći ga u svim nedaćama. Posjetila ga je čak i u progonstvu, u Voronežu, a zatim je njegovu poeziju u svom životnom djelu *Poemi bez junaka* označila kao palimpsest, rukopis po kojem ona piše.

Odnoseći se neprijateljski prema simbolizmu, akmeizam je tražio procvat (grč. *akme*) duhovnih i fizičkih sila, povratak konkretnosti doživljaja i pjesničkog svijeta, i očuvanje pjesničkog i kulturnog "pamćenja", očuvanje tradicije. Zato je Mandeljštam i nazvao akmeizam "nostalgijom za svjetskom kulturom". Akmeistička postavka o "muževnom pjesniku" realizirala se upravo u životu njihove ženske predstavnice; s herojskom hrabrošću Ahmatova je podnijela i strijeljanje prvoga muža Gumiljova, gladovanje s drugim mužem asiristom V. Šilejkom, višestruko robijanje trećeg muža muzikologa N. Punina te brojnih prijatelja, i, kao najteže od svega, višegodišnje logorovanje sina Lava Gumiljova, kasnije značajnoga ruskog orijentalista i arheologa. Unatoč sukobljavanju na književnoj sceni, simbolizam i akmeizam, uz futurizam i druge srodne pravce početkom XX. stoljeća, danas slove kao "srebrni vijek ruske poezije", razdoblje neusporedivo u svjetskoj kulturi kao razmah nepreglednih snažnih umjetničkih tendencija i velikoga broja umjetničkih ličnosti, napose književnosti te književne teorije i likovnih umjetnosti.

2.

Svoj književni pseudonim Ahmatova je uzela od djevojačkog prezimena prababe po majčinoj crti, čiji je rod potjecao od tatarskoga kana Ahmeta, koji je opsjedao Moskvu 1481, za cara Ivana III. Prve njezine knjige (*Večer*, *Bijelo jato*, *Brojanice*) dočekanе su bučno i trijumfalno, a doživljavane kao lirski dnevnik, intimna ispovijed duše. Ali sama osoba pjesnikinje, dostojanstvena, lijepa i obrazovana, nije se uopće podudarala s lirskim subjektom, žalosnom djevojkom, tmurnih osjećaja ukletosti i žalosti. Svakodnevna stvarnost njenih ranih pjesama bila je skoro polemički prihvaćena u široj književnoj sredini; njezine rukavice, stope, ruže iz staklenika, činile su se tadašnjoj književnoj publici suprotstavljenima mreži simbola njezinih prethodnika-simbolista i preziru svakodnevnice kod suvremenika futurista. Već nakon prvih, sjajno primljenih knjiga, Ahmatova gubi mogućnosti objavljivanja od 1922. g. sve do početka II. svjetskog rata, kada je ponovno prihvaćena, ali ne više kao komorni pjesnik uskog kruga tema, dvorske tematike i tugovanja za prošlošću, kako ju je kritika znala napadati, nego kao domoljubni pjesnik koji kroz riječ osjeća jedinstvo sa svojim narodom. Kasnija, poratna poezija postaje joj vrlo elementarna: "Za mene još jasan račun nije / s vjetrovima, s vodom, plamenom".

Ni poslije neobično žestoke osude 1946. g. od Ždanova na Partijskom sastanku Aktiva pisaca ("polumonahinja-polukurva"; v. *Nova filozofija umjetnosti*, Zagreb, 1972.) Ahmatova ne mijenja svoj stil, tako da nakon te zabrane tiska izbor pjesama tek 1958. godine. Tek po Staljinovoj smrti, Ahmatova uživa nepodijeljeno ali zakašnjelo priznanje, čak i u inozemstvu. U Italiji 1964. dobiva nagradu Etna-Taormina na Siciliji, a u Velikoj Britaniji počasni doktorat Sveučilišta Cambridge. Dogodine će urediti posljednju zbirku sabranih pjesama *Trka vremena (Beg vremeni. Stihotvorenija, 1909-1965)*. Umrla je 5. svibnja 1966. godine pišući stihove do zadnjih dana.

3.

Lakonski razgovorni jezik Ahmatovinih pjesama sve više teži sentencioznosti, premda je u osnovi većine pjesama neka naznaka sižea, priče. Veće pjesme su često nazivane pjesničkim novelama i to zaustavljenima u najkritičnijem trenutku, na vrhuncu napetosti. Kompozicija je uvijek vrlo stroga, svaka strofa i stih imaju značenje za kauzalno i logičko razvijanje sižea. Aluzije na književne činjenice, citati, epigrafi, imitacije, na koncu i prijevodi, tako su često prisutni u njenom opusu. Još jedan razlog realističnosti njenih opisa i doživljaja bio je prepoznatljiv krajolik mjesta gdje je Ahmatova zaista i živjela. Nije teško izdvojiti tri osnovna krajolika u njenim pjesmama; selo (Slepnevo), grad (Peterburg, kojeg će u kasnijoj poeziji zvati jednostavno – moj grad), i park (Carsko Selo, pejzaž iz mladosti, ali i zagrobnog krajolika), (*Primorski sonet*). Sasvim precizna lokacija pjesama nije samo rezultat njenog dugogodišnjeg zanimanja za arhitekturu, napose peterburšku, nego je to i svojevrsno uvođenje grada kao lika u poeziju. Raznovrsnost tema, pa i načina obrada, "s psihološkim crtama iza kojih leži cijela duševna povijest daje se uz maksimalnu ekonomičnost sredstava i izražajnost, kako u posebnim književnim formulama, tako i u općoj strukturi pjesme", napisao je u knjizi *Tvorčestvo Anny Ahmatovoj*, Lenjingrad 1973, Viktor Žirmunski, jedan od najboljih poznavalaca njenog djela.

Od nekadašnje, u ranim pjesmama, obrambene kule između pjesnikinje i svijeta (*Osama*) pratimo od knjige do knjige uzdizanje poezije do visoke umjetnosti kao medija između pjesnikinje i ljudi, u ciklusu *Tajne zanata*. U prvim pjesmama Muza je prikazana skoro naturalistički svakodnevno, u prnjama i bosa, a kasnije poprima neke klasicističke crte, bijelu odjeću, strogi izgled i frulu. U obje faze ona je "objektivno utjelovljenje njezine vlastite spoznaje" (Žirmunski, 78. str) pa u *Tajnama zanata* pjesnikinja sama tumači tajne, i ne treba joj više Muza-učiteljica, savjetnica, tješiteljica. Lik klasicističke i vesele Muze inače potječe

od Puškina, velikog uzora i nadahnuća ruske poezije. Znanstvenom puškinistikom se Ahmatova pozabavila već sredinom dvadesetih godina prošlog stoljeća, da bi doktorsku titulu Sveučilišta Cambridge dobila upravo za puškinističke radove.

4.

U *Rekvijemu*, poemi koja nije nikada tiskana u SSSR-u, žena u redu pred tamnicom "prepoznaje" u Ahmatovoj nekoga tko može opisati zbivanja, tko je samim bićem izaslanik ljudi, njihov glas. Bez te tajanstvene veze pjesnikinja ne bi izdržala godine nametnute šutnje. *Rekvijem* je označen zahtjevom za pamćenjem, borbom protiv zaborava. Ahmatova se više puta osvrće u toj poemi na cijeli svoj život; pod unakrsnim svjetlima "nepokorene savjesti". Ona razmatra i vrednuje sve proživjele godine, pa je ovdje, kao u klici, sva buduća *Poema bez junaka*, s njenim strasnim ocjenjivanjem vrijednosti i revizijom proživljenog života. U prvim pjesmama *Rekvijema* smrt se tematizira kroza strah, užas pred neobjašnjivim, nezaslužnim krajem. Ali u pjesmi *Smrti, 8*, prijelomnoj za ovu poemu, smrt se čeka gotovo ravnodušno, ali ne otupjelo, jer množina detalja govori o napregnutoj pozornosti, npr. krajičak plave kape pripada službenicima NKVD-a, a spomenuti domar je morao prisustvovati uhićenjima. U prvom dijelu *Epiloga* kao da se Ahmatova osvrće na svoje rane pjesme koje su bile brzo zavoljene zbog izvanredno pažljivog, suzdržanog, iznijansiranog slikanja finim, ali oštrim potezima jedna vidljivih tragova duševnog uzbuđenja (*Pravu nježnost..., Vrat s bisernom niskom*). A u *Rekvijemu* patnja ispisuje klinopis na opalom licu! I strah se dijeli sa supatnicama, a čak se i prenosi na njih. Na kraju s neskrivenom dramatikom čitamo veličanstvenu poruku: pjesnikinja želi u pamćenju supatnica podići sebi spomenik, jer besmisao kida svaku vezu s prošlošću, s prirodom, i dragim sjenama. Tako uvijekovječena u pamćenju naroda može opet pogledati na Nevu, rijeku svoga grada. Ne samo *Rekvijem*, cijelo stvaralaštvo Ahmatove jest podizanje spomenika pamćenju.

Ratna poezija Ahmatove nastavlja iz *Rekvijema* temu jedinstva s narodom i sudbinom svoje zemlje. Azija je Ahmatovoj bila veoma bliska, ne samo što je po baki Tatarki uzela pseudonim (inače se prezivala – Gorenko), nego i što je prevodila azijsku (kinesku i korejsku) poeziju, v. pjesmu *Još jedan lirski umetak*. Azija joj je poetičnija, elementarnija, iskonskija (Od stare Europe / dronjak ostade). U Taškentu, u evakuaciji, Ahmatova počinje pisati *Poemu bez junaka* i neke pjesme koje će se kasnije uklopiti u *Sjeverne elegije*. Epskih elemenata je bilo i ranije u njenoj poeziji, napisala je u stihovima *Bajku o crnom prstenu*, zatim poemu *Kraj samoga mora*. Do Taškenta završava poemu, *Putom cijele zemlje*, i smatra je prijelomnim

datumom u svom stvaranju, jer od tada jasno predosjeća nadolazeću povijesnu krizu i neizbježnu propast starog svijeta. U poemi se poistovjećuje s Kitežankom, djevicom Fevronijom koja je jedina preživjela čudesno utapanje legendarnog grada Kiteža u jezero Svijetli Jar pred sam dolazak Tatara. *Sjeverne elegije* obuhvaćaju sva razdoblja njezina života: a *Prva* i *Treća* ih uokviruju kao dijelovi o prošlosti (prethistorija) i o konačnom računu (III).

5.

Književni i kulturni kontekst poezije Ahmatove izvanredno je širok. Puškin, Baratinski, Tjutčev, Turgenjev, Dostojevski, Ljeskov, Shakespeare, Byron, Keats, Dante, Hoffmann; ovo je letimičan pregled samo onih autora koji su neprekidno prisutni u pjesmama. Na treba se iznenađivati prozaicima u tom izboru: "Ahmatova je donijela u rusku poeziju svu ogromnu složenost i bogatstvo ruskog romana 19. stoljeća. Ne bi bilo Ahmatove bez Tolstoja s *Anom Karenjinom*, Turgenjeva s *Plemićkim gnijezdom*, cijelog Dostojevskog i djelomice Ljeskova. Geneza Ahmatove leži u ruskoj prozi, a ne poeziji. Svoju pjesničku formu, oštru i svojevrsnu, ona je razvila s osvrtnom na psihološku prozu" (O. Mandeljštam: *Pismo o ruskoj poeziji*, Rostov - na Donu, "Sovjetskij jug", 1922.).

Osim književne tradicije u njezinoj je poeziji prisutna na vrlo živ način i tradicija narodne poezije; susreću se razni narodni oblici pjesama: zaklinjanje, častuška, romansa, plač, proklinjanje i tužbalica. I u umjetničkoj obradi stiha ona slijedi jednostavnost narodne poezije brojnim postupcima ponavljanja, paralelizma u svojim žanrovsko-tematskim stilizacijama.

Niz pjesama posvećen je suvremenici, pjesnicima i piscima s kojima je dijelila sudbinu. Jasno je da i tako Ahmatova "svodi račune" s epohom, opisujući život najbližih prijatelja. Prijatelji su prikazani malim lirskim portretima s nekom unutrašnjom dramatikom biografske slike. V. Žirmunski piše: "Ispravnost usvajanja historijske prošlosti i umjetnosti njenog slikovitog ostvarenja sjedinjuje se u većini pjesama sa skrivenim podtekstom koji povezuje prošlost i sadašnjost, sa sličnim autorovim doživljajima, ostvarenima u objektivnoj klasičnoj formi". Inokentij Annenski, carskoselski pjesnik, jako je utjecao na Ahmatovu, pomogavši joj izgraditi stil u oporbi prema simbolistima. Usamljena figura neshvaćenog pjesnika oživljava u ciklusu *Vijenac mrtvima*, ali i u nekoliko drugih pjesama skrivenim citatima iz njegove poezije. Ahmatova je od njega naučila kako običnim riječima ocrtati

nijanse duševnog uzbuđenja u epigramski zaoštrenim strofama i lapidarnim formulama. "Ja izvodim svoj početak od stihova Annenskoga. Njegovo stvaralaštvo je, za moje oči, obilježeno tragizmom, iskrenošću i umjetničkom cjelovitošću", pisala je Ahmatova u članku *Innokentij Annenski*.

Za Aleksandra Bloka može se reći samo da je poticao Ahmatovu, a da se dalje više radi o razlikama i nesvjesnim posudbama. Ipak, Blok se u *Poemi bez junaka* pojavljuje kao jedan od najvažnijih likova, "tragični tenor epohe". Duboko prijateljstvo s Pasternakom, a naročito s Mandeljštamom, također je rezultiralo suosjećajnim pjesmama, te bezbrojnim aluzijama i citatima. U *Poemi bez junaka* prva se posveta odnosi na Mandeljštama, jer je 27. prosinca 1940. g. vjerojatni nadnevak njegove smrti. Iz njenih dosad objavljenih memoara zna se da je riječi "ja sam za smrt spreman" izrekao Mandeljštam prigodom njihove zadnje šetnje pred konačno uhićenje. Iako se prema futuristima odnosila dosta kritički, ipak se u pjesmi *Majakovski 1913. g.* nalazi jedna sasvim nekanonizirana slika Majakovskog, onakva za kakvu se tek trebalo izboriti poslije sovjetske kanonizacije.

Književni teoretičari, posebno tzv. ruski formalisti, koji su postavili temelj za moderno proučavanje književnosti, osobito su često pisali o Ahmatovoj. Posebne knjige napisali su Boris Ejhenbaum: *Anna Ahmatova. Opyt analiza* (Peterburg, 1923), i Viktor Vinogradov: *Poezija Anny Ahmatovoj*, Lenjingrad 1925, te V. Žirmunski i Lidija Čukovska.

Poezija Ane Ahmatove prožeta je ljubavlju: ljubavna tema uokviruje njezin stvaralački put. Rane su pjesme govorile više o nemogućnosti, o neispunjenoj ljubavi, o kobnim nerazumijevanjima, a kasne su dopunjene fantastičnim dekorom i koloritom, s nezemaljskim obilježjima, uz neke ekstatične tonove, ali i dalje bez romantičarskog kulta idealizirane ljubavi. Ipak, kroza sve se djelo provlače prave himne ljubavi (*Neviđena jesen*). Postoji i jedan ahmatovski kult – kult susreta. To je jedna od ključnih riječi njezine poezije, odnosi se na svaki mogući kontakt, u vremenu, ili u vječnosti. Ostvareni, ali neuspjeli susret, i neostvareni, priželjkivani susret – eto metafora rane i kasne Ahmatove.

Ipak, kad bismo uspostavili etički sustav u Ahmatove, vjerujem da bi prijateljstvo bilo iznad ljubavi. Stanovito "muško načelo" prožima pjesme o rastanku, čvrstina bez žaljenja, skoro prije s prezirom. Poezija i posreduje kod neostvarenog susreta, nastavlja se kao "noćni razgovor" pred bijelim papirom i kao pozdrav se šalje preko zvijezda.

Ostavši posve sama, bez svojih suvremenika, Ahmatova se nije okrenula samo u prošlost, nego prije u budućnost: čekajući bez straha smrt, ona piše stihove koji su uvijek ili

uspomena ili predviđanje, proricanje. Razgovor s prijateljima, mrtvima i živima, s epohom i svojom savješću nije se prekidao do posljednjeg daha.

Fikret Cacan

BILJEŠKE

(1) Onaj jedini put kad sam bila kod Bloka, ja sam mu, međutim, spomenula da se pjesnik Benedikt Livšic žali na to da mu on Blok samim svojim postojanjem smeta pisati stihove. Blok se nije smijao nego je odgovorio posve ozbiljno: "Ja to shvaćam. Meni smeta pisati Lav Tolstoj".

(2) Zapamtila sam nekoliko fraza iz njegovih pisama, jedna od njih: "Vous etes en moi comme une hantise" (Vi ste meni kao primoranost).

(3) Kako mi shvaćamo jedno drugo

(4) Samo ste vi u stanju to shvatiti.

(5) stvar

(6) Nezavisni

(7) crnački period

(8) Zaboravio sam da je u sredini otok (otok Svetog Ljudevita).

(9) stari dvorac u italijanskom stilu

(10) cirkuska igračica iz Transvaala

(11) A Hugo - to je samo deklamator

(12) kočijaški sastanak

(13) Gdje je Ivana, djeva iz Lotaringije,
koju su Englezi spalili u Rouenu?

(14) Zaboravio sam vam reći da sam Židov.

(15) vidi u Gumiljova:
"Na teškim i bučnim strojevima
grozne parati oblake."

(16) Nije ga znala ni A. Ekster (umjetnica iz škole od kuda su izašli "lijevi" umjetnici Kijeva).

Ana Ahmatova

Rodila se 1889. u gradu Bolšoj Fontan kod Odeze, a djetinjstvo je provela u Carskom Selu kod Peterburga. Studirala je u Kijevu i Peterburgu, a počela objavljivati stihove 1907. Prva knjiga *Večer* izašla je u Peterburgu 1912, a proslavila se u književnim krugovima sljedećim knjigom *Brojanice (Četki)*. Godine 1910. udaje se za pjesnika N. Gumileva, s kojim posjećuje Pariz, gdje prijateljuje s talijanskim umjetnikom Amedeom Modiglianijem. Godine 1921. strijeljan je Nikolaj Gumilev, pod lažnom optužbom za proturevolucionarnu urotu, s kojim je djelovala u književnoj grupi akmeista, kao i O. Mandeljštam, S. Gorodecki i dr. Početkom tridesetih uhićen je sin Lev Gumilev koji će tri puta provesti 14 godina u logorima. Od 1924. do 1940. nisu joj tiskane pjesme, iako je stvarala i pripremala knjige, pa je zato prevodila stranu poeziju radi preživljavanja. U to vrijeme stvara jedinstvenu poemu *Rekvijem o vremenu staljinističkih čistki*. Za vrijeme Domovinskog rata boravila je u evakuaciji u Taškentu (Uzbekistan), gdje je prijateljevala s Elenom, ženom M. Bulgakova. Često boluje i naporno radi u korist brojnih logoraša. Iz Saveza književnika je isključena 1946. (skupa s M. Zoščenkou) na zahtjev tajnika CK-a N. Ždanova ("ždanovizam") zbog "bezidejnosti, pesimizma i dekadencije". Tek poslije Staljinove smrti 1953. počinje lagana rehabilitacija i stjecanje slave u domovini i svijetu. Godine 1961. izlaze *Pjesme (Stihotvorenija)*, a nominacija za Nobelovu nagradu se ne ostvaruje zbog švedskih strahovanja da se ne ponovi "slučaj Živago". Osim stihova, pisala je o sebi i svojim prethodnicima (Puškinu i Ljermontovu) te suvremenicima (Bloku i Mandeljštamu te Modiglianiju). Značajna je Ahmatovina knjiga komparativnih istraživanja o pitanjima puškinistike te radovi o arhitekturi starog Peterburga. Dobila je talijansku nagradu Etna-Taormina i počasni doktorat Sveučilišta u Oxfordu. U rodnoj Odesi je pjesnikinji posmrtno podignut spomenik 1989, u Moskvi postoje tri, a u Peterburgu (jedanaesti po redu) krajem 2006. postavljen je veliki spomenik pred zatvorom gdje je donosila pakete sinu i mužu. Umrla je 5. ožujka 1966. u Domodedovu kod Moskve, poslije četvrtog infarkta.

Ahmatova je prva svjetska pjesnikinja, po tome što je prva ostvarila svjetsku poeziju na ženske teme, odnosno, iz ženskog lika. Sama Marina Cvetaeva ju je prozvala "prvim Pjesnikom u ženskom obličju", a ona je napisala da je "naučila žene govoriti". Zvali su je i "dušom Srebrnog vijeka", kako Rusi zovu neobično plodno razdoblje prijelaza u XX. stoljeće, kada se dogodio rascvat ruske kulture, od simbolizma i avangarde do akmeizma i oberiuta itd. Ahmatovin stih je sažet, teme često svakodnevne uz duboke kulturološke uvide i poetski tragizam. Klasična jasnost se preklapa s višeznačnom nedorečenošću uz harmoniju stila. Krunom stvaralaštva se, osim zbornika-poeme *Rekvijem* ponekad smatra *Poema bez junaka*,

o pjesničkim prethodnicima i supatnicima.

Fikret Cacan

Biblioteka Online

knjiga 32

Ana Ahmatova

TRI JESENI

pjesme i sjećanja

© 2007 Fikret Cacan

© za elektroničko izdanje: Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, 2007, 2015, 2016

Izdavač

Društvo za promicanje književnosti
na novim medijima, Zagreb

Za izdavača

Aleksandra David

Urednici

Krešimir Pintarić
Dario Grgić

Izbor, prijevod i pogovor

Fikret Cacan

Fotografija

Birch alley in autumn
© kichigin19 / Fotolia.com

ISBN 978-953-6924-54-7 (HTML)

ISBN 978-953-345-360-6 (EPUB bez DRM)

ISBN 978-953-345-361-3 (PDF)

ISBN 978-953-345-362-0 (MOBI)

Prvo izdanje

Fidas, Zagreb, 2002.

**Knjiga je objavljena uz financijsku potporu
Grada Zagreba i Ministarstva kulture Republike Hrvatske.**